

ARJESSA AUKKOJA

- palveluaukot lastensuojelun avohuollossa

Johanna Masalin ja
Heidi Ruotanen

Opinnäytetyö
Huhtikuu 2011

Sosiaalialan koulutusohjelma/ Viestinnän koulutusohjelma
Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala/ Kulttuuriala

Tekijä(t) MASALIN, Johanna RUOTANEN, Heidi	Julkaisun laji Kehittämishankeraportti	Päivämäärä 18.04.2011
	Sivumäärä 83	Julkaisun kieli Suomi
	Luottamuksellisuus () saakka	Verkojulkaisulupa myönnetty (X)
Työn nimi ARJESSA AUKKOJA – palveluaukot lastensuojelun avohuollossa		
Koulutusohjelma Sosiaali-alan koulutusohjelma Viestinnän koulutusohjelma		
Työn ohjaaja(t) KETOLA, Tuija HYVÄRINEN, Aimo		
Toimeksiantaja(t) ParasSos-hanke, Mia Tammelin ja Anssi Vartiainen		
Tiivistelmä <p>Opinnäytteen yhtenä tavoitteena oli ottaa selvää lastensuojelun avohuollon palveluaukoista, eli löytää mahdolliset puutteet palveluissa ja perustella niiden olemassaoloa. Tarkastelun kohteena olivat myös erot isojen ja pienten kuntien lastensuojelun palveluiden järjestämisessä. Toisena tavoitteena oli syventää media-alan osaamista ja perehtyä audiovisuaalisen tuotannon prosesseihin dokumentin tekijän näkökulmasta.</p> <p>Toteutus oli toiminnallinen, aiheesta kuvattiin puolen tunnin mittainen videodokumentti kesällä 2010. Teemana oli yhteiskunnallinen dokumentti ja sen päähenkilöitä haastateltiin. Kertynyttä aineistoa käytettiin opinnäytetyön raportoinnissa ja palveluaukkojen analysoinnissa.</p> <p>Palveluaukkoja lastensuojelun avohuollosta löytyi, mutta osa niistä johtui peruspalveluiden toimimattomuudesta. Lastensuojelun toimenpiteiden piiriin ajautuu ihmisiä, joiden pitäisi saada tukea heille tarkoitetuista peruspalveluista. Puolen tunnin mittainen informatiivinen dokumentti luovutettiin ParasSos-hankkeen käyttöön.</p> <p>Kirjallista ja toiminnallista osuutta hyödynnetään ParasSos -hankkeessa tiedottamiseen ja dokumenttia voi käyttää esimerkiksi opetuskäyttöön. Tiedon arkistointi auttaa hankkeen työntekijöitä hahmottamaan palvelutarpeita isoissa ja pienissä kunnissa, ja ylipäätään palveluaukkojen hahmottamisessa.</p>		
Avainsanat (asiasanat) Palveluaukko, lastensuojelu, avohuolto, dokumentti, yhteiskunnallinen		
Muut tiedot Liite 1. Haastattelurunko, sosiaalityöntekijä Liite 2. Lupa videokuvaamista varten Liite 3. Sopimus opinnäytetyön yhteistyöstä Liite 4. Arjessa aukkoja-käsikirjoitus Liite 5. Synopsis Liite 6. Treatment Liite 7. Arjessa aukkoja- DVD		

Author(s) MASALIN, Johanna RUOTANEN, Heidi	Type of publication Development project report	Date 18042011
	Pages 83	Language Finnish
	Confidential () Until	Permission for web publication (X)
Title Arjessa aukkoja (The Black Spot)- The open welfare system in the child welfare and it's problems		
Degree Programme Sosial services Media Design		
Tutor(s) KETOLA, Tuija HYVÄRINEN, Aimo		
Assigned by ParasSos project, Mia Tammelin and Anssi Vartiainen		
Abstract <p>One aim of this thesis was to examine the open child welfare system's service gaps, that is, to find its deficiencies and attempt to explain them. The focus was also on differences in how small and big municipalities organized their child welfare services. Another aim was to deepen know-how in the media field and become acquainted with the processes of audiovisual production from the point of view of a documentary film-maker.</p> <p>The implementation of the study was partly functional: a 30-minute video documentary about the topic was filmed in the summer of the year 2010. The persons performing in the documentary were interviewed, and their answers were the official data of the thesis.</p> <p>Problems of the open welfare system were discovered and service gaps were recognized. However, many of the problems of the open welfare system were actually due to inadequacies in the basic services. The clients of the basic service system end up being clients of the child welfare system.</p> <p>The ParasSos project can use the report and documentary for educational purposes or for creating archives, which has not been done before. The archives are useful to the workers of the ParasSos project for outlining the whole picture of the service needs in big and small municipalities as well as for perceiving the service gaps.</p>		
Keywords Open welfare, child welfare, documentary, video documentary		
Miscellaneous <p>Appendix no 1. The body of interview, social worker Appendix no 2. A permission for filming Appendix no 3. An agreement about thesis collaboration Appendix no 4: Arjessa aukkoja (The Black Spot)- manuscript Appendix no 5: Synopsis Appendix no 6: Treatment Appendix no 7: Arjessa aukkoja (The Black Spot)- video documentary</p>		

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	3
1.1 Tavoite ja rajaus	4
2 MITÄ LASTENSUOJELU ON?	5
2.1 Lastensuojelun prosessi	6
2.2 Lastensuojelun avohuollon määrittelyä	9
2.2.1 Avohuollon nykytila	9
2.2.2 Avohuollon palvelut käytännössä.....	12
2.2.3 Osallistuminen ja osallisuus avohuollon dokumentoinnissa..	16
3 KUNTA LASTENSUOJELUPALVELUIDEN JÄRJESTÄJÄNÄ.....	18
3.1 Kuntien lastensuojelupalveluja ohjaavia suosituksia ja lakeja.....	18
3.1.1 Lastensuojelun avohuollon kustannukset.....	19
3.2 Lastensuojelullisten palveluiden eroja kaupunki- ja maaseutukunnissa	21
3.3 Muilta toimijoilta tulevat palvelut	23
3.3.1 Ostopalvelut	23
3.3.2 Kolmas sektori lastensuojelussa	24
4 PALVELUAUKKO.....	25
4.1 Palveluaukon määritelmä lastensuojelun avopalveluissa	25
4.2 Kohti aukotonta järjestelmää?	28
5 VIDEODOKUMENTTI	32
5.1 Dokumentin historia.....	32
5.2 Genret eli lajityypit.....	33
5.2.1 Yhteiskunnallinen dokumentti	34
6 OPINNÄYTETYÖN PROSESSI	35
6.2 Videodokumentin prosessi	35
6.2.1 Käsikirjoitus	35
6.3.2 Synopsis	36
6.3.3 Treatment.....	37
6.3.4 Tuotantoprosessin purku; breakdown.....	38

6.3.5 Perustietoa editoinnista ja sen prosessikuvaus.....	45
6.3.5 Haastattelut.....	47
6.3.6 Litterointi.....	50
7 HAASTATTELUMATERIAALIN ANALYYSI	51
7.1 Asiakasmäärä ja sen kasvu	51
7.2 Pienten kuntien piirteitä	53
7.3 Isojen kuntien piirteitä.....	55
7.4 Palveluaukko	55
8 POHDINTA	58
LÄHTEET	68
LIITTEET	72
Liite 1. Haastattelurunko, sosiaalityöntekijä	72
Liite 2. Lupa videokuvaamista varten.....	74
Liite 3. Sopimus opinnäytetyön yhteistyöstä.....	75
Liite 4. Arjessa Aukkoja -käsikirjoitus.....	78
Liite 5. Synopsis.....	81
Liite 6. Treatment.....	82
 KUVAT	
 KUVA 1. Kuvasarja liikkeen havainnoinnista	40
KUVA 2. Lähikuva, jossa esimerkki kameran kennon rikkoutumisesta, kuvassa Eija Hiekka	42
KUVA 3. Esimerkki seurantakuvasta, kuvassa Elma Tainio.....	44

1 JOHDANTO

Arjessa aukkoja on toiminnallinen opinnäytetyö, joka on toteutettu kahden koulutusohjelman yhteistyönä eli työssä yhdistyvät sosiaalialan sekä viestinnän osaaminen. Kirjallisen raportin lisäksi opinnäytetyönä on tuotettu videodokumentti. Kahden koulutusohjelman yhteistyö näkyy myös raportin rakenteessa, sillä se sisältää sekä tietoa lastensuojelusta että videodokumentin tekemisestä. Näin ollen dokumentin tekoprosessi liittyy muun raportoinnin yhteyteen.

Palveluaukkojen ja kehittämiskohteiden selville saamiseksi opinnäytetyöhön on haastateltu kahta sosiaalialan ammattilaista, Pihtiputaan sosiaalityöntekijää Elma Tainiota sekä Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen sosiaaliasiamiestä Eija Hiekkaa. Näin saamme sekä pienen kunnan työntekijöiden näkökulmasta että vertailukohtaa isompaan kuntaan sosiaaliasiamiehen kertomana, sillä hänellä on laaja näkemys Keski-Suomen alueesta. Tämän lisäksi sosiaaliasiamies voi tuoda esiin enemmän asiakkaiden näkökohtia.

Tämän lisäksi näkökulmaa on haettu lastensuojelun avopalvelua käyttävän asiakasperheen haastattelulla. Näitä haastatteluista saatuja materiaaleja on käytetty sekä kirjallisen raportin että dokumentin tekemisessä. Yhteiskunnallisen teeman ja videodokumentin valossa pyritään myös näyttämään, mitä korjattavaa ja kehitettävää lastensuojelussa voisi olla.

Opinnäytetyö toteutetaan valtakunnallisen ParasSos-tutkimusohjelman yhteydessä. Ohjelma seuraa kuntien sosiaalipalvelujen laatua ja muutoksia kunta- ja palvelurakennemuutoksen jälkeen. Tästä näkökulmasta opinnäytetyömme pyrkii myös vertailemaan erilaisten kuntien, lähinnä maaseutu- ja kaupunkikuntien, eroavaisuuksia palvelutarjottimen näkökulmasta. Kunnan väestöpohjan merkitys vain korostuu uuden palvelurakennemuutoksen myötä, joten pyrimme ottamaan myös tämän näkökohdan huomioon.

Opinnäytetyössä käytetään paljon termejä palvelutarjotin sekä palveluaukko. Palvelutarjottimella tarkoitamme kunnan tai muun tahon tarjoamaa palvelukokonaisuutta, joka on esimerkiksi kuntalaisten käytössä. Lastensuojelussa palvelutarjotin koostuu esimerkiksi niistä palveluista, joita perheen auttamiseksi on käytössä ja joista voidaan valita perheelle sopivin vaihtoehto. Palveluaukkoa voidaan määritellä tietyssä palvelussa ilmeneviksi pulmiksi tai kehittämisen kohteiksi. Tarkempi määritelmä palveluaukosta löytyy luvusta 4.

1.1 Tavoite ja rajaus

Opinnäytetyömme Arjessa aukkoja pyrkii kartoittamaan palveluaukkoja lastensuojelun avohuollon palveluissa. Palveluaukkojen kartoittaminen on palvelutarjottimen kehittymisen kannalta hyvin tärkeää, sillä puutteiden ilmi tuominen lisää perheiden ja lasten hyvinvointia. Sen lisäksi se tehostaa palveluiden tarjoamista, mutta myös säästää kuntien resursseja. Palveluaukot ovat hyvin kalliita kunnille, ja niiden selville saaminen auttaa tulevaisuudessa kehittämään palvelujärjestelmää tehokkaammaksi ja ehkä myös inhimillisemmäksi.

Aihetta olemme lähestyneet kolmen tutkimuskysymyksen kautta, joihin opinnäytetyömme pyrkii vastaamaan:

1. Mikä on palveluaukko lastensuojelun avohuollossa?
2. Mitkä ovat pienten kuntien piirteet verrattuna isoihin kuntiin lastensuojelupalvelujen järjestäjinä?
3. Miten palvelujärjestelmää ja lastensuojelun avohuollon palveluita voidaan kehittää?

Opinnäytteemme rajaukset koskevat lähinnä työntekijöiden ja lastensuojelun avopalveluita käyttävän asiakasperheen valintaa haastattelujen päähenkilöiksi sekä työllisiä valintoja, joita on käytetty kuvatussa videodokumentissa. Työntekijöiden valinnan perusteena on heidän arvokas näkemyksensä siitä, mitä tulisi kehittää ja mitä palveluista puuttuu. Asiakkaat eivät välttämättä näe tilannetta tarpeeksi laajasti tai moniulotteisesti. Tämän takia halusimme asiakasperheen dokumenttiin kertomaan

nimenomaan oman tarinansa omasta näkökulmastaan. Tämä tarkoittaa sitä, että perheen tarinalla viedään videodokumenttia eteenpäin työntekijöiden haastattelujen rinnalla. Videodokumentti antaa myös syvyyttä ja inhimillistä näkökulmaa lastensuojeluun ja jakaa kokemuksia palveluista.

Rajauksia päähenkilöiden suhteen on tehty myös sillä perusteella, että puolen tunnin mittaiseen videodokumenttiin ei voi sulloa liikaa henkilöitä ja informaatiota, joten haastateltavien määrä on mielestämme riittävä. Muutoin kerronnasta saattaisi tulla liian tiivis, eikä katsojalle annettaisi mahdollisuutta hengähtää.

Dokumentin tyyliksi on valittu asiadokumentti yhteiskunnallisella temalla, jolloin tavoitteena on saada aikaan havainnollistava ja informatiivinen lopputulos. Kuitenkin Arjessa aukkoja – dokumentissa perinteiseen asiatyyliin sekoitetaan taiteellisia ja kokeilevia elementtejä. Tämä tapahtuu kuvituskuvien kautta, jolloin saadaan luotua tunnelmaa ja tehdään dokumentista visuaalisesti mielekkäämpää katsottavaa.

2 MITÄ LASTENSUOJELU ON?

Tässä luvussa pyritään selittämään yleisesti lastensuojelun prosessia, mihin lastensuojelulla pyritään ja mitä keinoja on käytettävissä lapsen ja perheen tukemiseen. Tavoitteena on käydä läpi sitä miten lastensuojelun kentällä voidaan liikkua ehkäisevästä lastensuojelusta aina sijaishuollon toimiin asti. Tämän lisäksi luvussa käsitellään syvemmin avohuollon toimia, tarkoitusperiä ja tukimuotoja, joita on käytettävissä.

Lastensuojelussa tärkeintä on tukea lasta kehityksessä ja kasvussa yhteistyössä kaikkien niiden tahojen kanssa, jotka ovat mukana lapsen elämässä ja joilla on vaikutusta lapsen ja perheen hyvinvointiin. Tavoitteena on tukea ja auttaa niin lasta kuin koko perhettä. Tarkoituksena on ehkäistä ongelmien syntymistä tai estää ongelmien kärjistyminen varhaisella puuttumisella. (Kärki, Suhonen, Väinälä & Väyrynen 2010, 38.)

2.1 Lastensuojelun prosessi

Yksi tapa kuvata lastensuojelun prosessia on verrata sitä portaittaiseen hoitomalliin, jossa ehkäisevä työ on portaikon ensimmäinen askelma. Tämän jälkeen siirrytään avohuollon tukitoimiin ja sitä kautta nousee sijaishuollon palveluita kohti, mikäli tarve vaatii. Tässäkin portaikkomallissa on huomioitava lapsen etu ja tarve ennen kustannusajattelua. Joskus lapsen edun kannalta on järkevämpää aloittaa esimerkiksi raskaasta ja kalliista huostaanotosta, jonka jälkeen voidaan avohuollon palveluita hyödyntää tehokkaammin. (Holma & Rousu 2004, 20- 21.) Nämä ovat niitä yksilöllisiä valintoja, joissa raha ei saisi ratkaista.

Lastensuojelun tulisi korostaa yhteistyötä perheen ja lapsen kanssa, jolloin voidaan nojata vapaaehtoisuuteen tietyin rajoituksin. Periaatteena on, että mahdollisimman pitkälle voidaan kuunnella ja kunnioittaa lapsen sekä perheen toivomuksia heidän tarvitsemistaan palveluista sekä tukitoimista. Nämä perustuvat asiakassuunnitelmaan ja siihen merkittyihin tavoitteisiin. (Räty 2007, 21.) Oikea-aikaista tuen antamista ja yleisesti palvelujen oikea-aikaista saatavuutta ei voida liiaksi korostaa. On tärkeää, että palvelut voisivat olla matalakynnyksisiä ja niitä tarjottaisiin perheille mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. (Rousu 2003, 10.)

Ehkäisevää lastensuojelua ovat kaikki ne palvelut, joilla jollakin tavalla tuetaan lapsen ja perheen hyvinvointia ja jaksamista normaalissa arjessa. Tärkeää on, että tuki kohdistetaan koko perheeseen. Ehkäisevässä lastensuojelussa korostuvat muun muassa koulun, päivähoiton sekä neuvoloiden roolit arjen ohjaajina ja tukijoina. Näitä palveluja järjestetään erityisesti kunnan peruspalveluiden sisällä. On myös huomioitava, että perheen tai lapsen ei tarvitse olla lastensuojelun asiakkaina, sillä tarkoitus on nimenomaan ehkäistä asioiden kärjistymistä. (Räty 2007, 20- 21.)

Varsinainen lastensuojeluprosessi alkaa huolen ilmettyä tai lastensuojeluilmoituksen vireille tulosta. Kuka tahansa, jolla on huoli lapsen turvallisuudesta tai hyvinvoinnista voi tehdä ilmoituksen sosiaalityöntekijälle, muulle lastensuojelun työntekijälle tai sosiaalipäivystykseen. Työntekijän täytyy pikaisesti arvioida, että onko ryhdyttävä

välittömiin toimenpiteisiin. Lastensuojelutarpeen selvittämiseen on asetettu seitsemän päivän aikaraja, jonka aikana sosiaalityöntekijän on päätettävä ryhdytäänkö sen tekemiseen. Voi myös olla, että asia on sen luonteinen, ettei selvitystä tarvitse tehdä. Lastensuojelutarpeen selvityksen jälkeen päätetään onko varsinaista lastensuojelun tarvetta vai ei. (L 13.4.2007/417.)

Asiakkuus syntyy, mikäli on ryhdytty kiireellisiin lastensuojelun toimenpiteisiin tai päätetään tehdä selvitys lapsen tilanteesta. Selvitys on tehtävä viipymättä, mutta sen tekoon on asetettu kolmen kuukauden aikaraja. Tällöin arvioidaan lapsen kasvuolosuhteita sekä lapsen huoltajien tai muiden hoidosta vastaavien henkilöiden kykyä vastata lapsesta. Samalla arvioidaan yleisesti lastensuojelun tarvetta perheessä. (L 13.4.2007/417.)

Lastensuojelun tarvetta selvitetään tarkemmin yhdessä lapsen ja hänen vanhempiensä kanssa, mutta mukana tässä voi olla muitakin lapselle tärkeitä ihmisiä. Sosiaalityöntekijä voi myös olla yhteydessä oman harkintansa mukaan muihin yhteistyötahoihin, kuitenkin niin, että mukana ovat vain asian kannalta tarpeellisimmat tahot. Arvioinnin jälkeen päätetään jatkuuko lastensuojelun asiakkuus vai päättykö se. (Kärki ym. 2010, 43.)

Avohuolto on aina lastensuojelussa ensisijainen verrattuna huostaanottoon tai sijaishuoltoon. On kuitenkin huomioitava, että avohuollon tukitoimien on oltava riittäviä ja turvattava lapsen hyvinvointia, sillä lapsen kasvun ja kehityksen tukeminen on etusijalla. Tässäkin tapauksessa toimitaan lapsen ja vanhempien kanssa yhteistyössä, sillä avohuollon tukitoimet ovat huoltajan ja 12 vuotta täyttäneen lapsen suostumuksesta riippuvaisia. (Lastensuojelun palvelujärjestelmä 2009.) Avohuollon tukitoimia ja palveluita käsitellään laajemmin myöhemmin tässä opinnäytetyössä.

Kiireellinen sijoitus tulee kysymykseen, jos lapsi on välittömässä vaarassa tai vanhemmat ovat kykenemättömiä huolehtimaan lapsesta. Tämä voi tulla kyseeseen esimerkiksi silloin jos vanhemmat ovat päihtyneitä tai heillä on vaikeita mielenterve-

ysongelmia, jotka aiheuttavat välitöntä epävakautta perhetilanteessa. (Lastensuojelun palvelujärjestelmä 2009.)

Ennen kiireellisen sijoituksen päätöksen tekoa olisi kuultava osapuolten mielipiteitä tilanteesta. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä mihin lapsi tulisi sijoittaa tai miten muulla tavoin väliaikainen hoito voitaisiin toteuttaa. Mielipidettä ei kuitenkaan kuulla, mikäli lapsi on välittömässä vaarassa tai on aihetta epäillä että päätöksen täytäntöönpanoa koetetaan estää esimerkiksi piilottelemalla lasta. Lapsi sijoitetaan yleensä perhehoitoon, lastensuojelulaitokseen tai joissakin tapauksissa sukulaisten hoitoon. (Lastensuojelun palvelujärjestelmä 2009.)

Kiireellistä sijoitusta voidaan lastensuojelulain mukaan järjestää 30 päivää, jonka aikana on tehtävä päätös huostaanotosta, sijoituksen lakkaamisesta tai määräaikaisesta sijoituksen jatkamisesta. Sijoitus voi myös päättyä, jos on peruste sille, että lapsi voi palata turvallisesti kotiin. (L 13.4.2007/417.)

Huostaanotto on viimeinen lastensuojelun toimenpide, mikäli tilanne on edennyt siihen pisteeseen, että lapsen on mahdotonta asua kotona turvallisissa olosuhteissa tai hän on vaaraksi itselleen. Huostaanotto ja sijaishuolto tulevat kysymykseen sen jälkeen, kun avohuollon tukitoimet eivät ole riittäviä, eivät ole mahdollisia perheen tilanteessa tai on toimittava nopeasti lapsen edun nimissä. Huostaanotossa on kyse siitä, että vastuu lapsen huollosta siirtyy väliaikaisesti muulle taholle kuin lapsen nykyisille huoltajille. Yleensä siis huoltajuus siirtyy vanhemmilta tai toiselta heistä sosiaalilautakunnalle. (Ihalainen & Kettunen 2007, 87- 88.)

Huostaanotossa kaikkia asianosaisia kuullaan tasapuolisesti tilanteen selvittämiseksi. Näitä tahoja ovat lapsi, vanhemmat tai huoltaja tai henkilö, jonka hoidossa lapsi on ollut lastensuojelua edeltävässä tilanteessa. On varmistuttava, että avohuollon tukitoimia on käytetty aiemmin perheen tukemiseen riittävästi ja ne ovat osoittautuneet tehottomiksi. Lasta kuultaessa otetaan hänen ikätasonsa huomioon, mutta 12 vuotta täyttäneellä on niin sanottu virallinen oikeus tulla kuulluksi. (Lastensuojelun palvelujärjestelmä 2009.)

Jos huostaanotto on tahdonvastainen, eli vanhemmat tai 12 vuotta täyttänyt lapsi vastustaa huostaanottoa, päätös tehdään hallinto-oikeudessa eikä sosiaalitoimessa, jossa se normaalisti tehtäisiin. Huostaanotto on aina voimassa toistaiseksi ja se voidaan purkaa, mikäli voidaan osoittaa kasvuolosuhteiden parantuneen, eikä sijaishuollon tarvetta enää ole. Huostaanotto purkautuu viimeistään lapsen täytettyä 18 vuotta. Huostaanotossakin pyrkimys on aina perheen yhdistämisessä. Purkamisessakin on kuitenkin otettava huomioon lapsen oma tahto, lapsen suhteet sijaishuollon aikuisiin sekä suhde omiin vanhempiin. (Lastensuojelun palvelujärjestelmä 2009.)

Viimeinen lastensuojelun vaihe on jälkihuolto. Se kohdistuu pääosin lapseen, vaikka sen avulla tuetaan myös lapsen vanhempia, huoltajia sekä henkilöitä, joiden hoidossa lapsi on ollut sijaishuollossa. Jälkihuollon tarkoituksena on tukea ja auttaa lasta tai nuorta kotiutumaan sijaishuollosta sekä auttaa itsenäistymään. Jälkihuoltoa on järjestettävä sijaishuollon päättymisen jälkeen tai kun lapsi on sijoitettu vähintään puoleksi vuodeksi avohuollon toimenä. Sinällään nuorelle henkilölle jälkihuolto on vapaaehtoista ja se päättyy 21 vuotta täyttäneiden kohdalla tai kun on kulunut viisi vuotta viimeisestä lastensuojeluasiakkuudesta sijoittumisen päätyttyä.

(Lastensuojelun palvelujärjestelmä 2009.)

Jälkihuollon toimina voidaan esimerkiksi järjestää ohjausta tulevaisuuden suunnitteluun, neuvontaa itsenäiseen elämään ja arjessa selviytymiseen, apua asunnonhankkimiseen, tukea työllistymiseen tai virkistysmahdollisuuksien tarjoamiseen. (Lastensuojelun palvelujärjestelmä 2009.)

2.2 Lastensuojelun avohuollon määrittelyä

2.2.1 Avohuollon nykytila

Nyky-yhteiskunnassamme lastensuojelun tarve on selkeästi lisääntynyt ja se heijastuu suoraan myös lastensuojelun avohuoltoon. Avohuollon asiakasmäärät ovat viimeisen kymmenen vuoden sisällä kasvaneet kaksi kertaa suuremmiksi kuin aiemmin. Tilastollisesti avopalvelujen asiakkaita on yli 60 000 tuhatta, mikä viestittää vauhdilla

kasvavaa lastensuojelun avohuollon tarvetta. Näihin kasvaneisiin lukuihin vaikuttavat muun muassa lisääntynyt raportointi sekä tehokkaampi varhainen puuttuminen perheiden ja etenkin lasten pahoinvointiin. (Heino 2009, 53–54.)

Yleisesti ollaan kiinnostuneita avohuollon kasvaneiden asiakasmäärien takana olevista syistä. Selvitysten mukaan kunnat perustelevat kasvua muun muassa työntekijöiden vaihtuvuudella, uusilla organisaatio- sekä palvelurakennemuutoksilla, varhaisen puuttumisen lisääntymisellä sekä erilaisilla yhteistyömenetelmillä. Näiden esitettyjen syiden lisäksi huolena on tarpeellisten huostaanottojen pitkittäminen niissä tapauksissa, joissa avohuollon tukitoimet ovat selkeästi riittämättömiä tai toimimattomia ja vanhempien voimavarat ovat selkeästi ehtyneet. Yhtenä tärkeänä syynä tilastollisiin muutoksiin voidaan nähdä avohuollon tukitoimien riittämättömyyden ja vaikutusten arvioinnin puute – perheen tilannetta ei seurata tarpeeksi tarkasti tai arvioida yhdessä perheen kanssa. Yleisesti oletetaan myös kiireellisten huostaanottojen johtuvan palvelujärjestelmän puutteellisesta palvelutarjottimesta, jolloin tilanteita ei kyetä estämään tarpeeksi ajoissa. (Heino 2009, 52- 61.)

Lastensuojelun kehityskaarta on osaltaan ongelmallista seurata ja tulkita, sillä erilaisien käsitysten ja selitysten määrä on lukuisa. Selvää on, että kalliiden palveluiden käyttöä ehkä koetetaan välttää, minkä seurauksena tulisi kehittää avohuollon sekä ennaltaehkäisevän työn keinoja. Tarja Heino (2009, 60.) on muun muassa todennut Lastensuojelun ytimissä -kirjassa, että kalliimpien laitospalvelujen käytön ohjaaminen tai painopisteiden muuttaminen laitospalveluista muualle tarkoittaa esimerkiksi perhehoidon kehittämistä. Tällöin on huomioita siihen tarvittavien välineiden ja resursien hankinta. Kuka tähän kehittämistyöhön sitten ryhtyy, kun joka puolelta supistetaan ja leikataan?

Lastensuojeluun, ja etenkin ennaltaehkäisevään työhön, sijoitettujen rahoista tingittäessä keskitytään enemmän korjaavien toimien tekemiseen ja niin sanottuun kriisilähtöiseen työhön. Juuri ennaltaehkäisyn puutteet aiheuttavat lasten ja nuorten oireilua, jolloin avohuollon tukitoimiakin tarvitaan enemmän. (Kuusikoski 2006.)

Perheiden pahoinvoinnin syitä voidaan etsiä monilta eri tahoilta, mutta yhtenä keskeisenä syynä avohuollon asiakkuuksien kasvuun voidaan pitää perheille tarjottavien peruspalveluiden riittämättömyyttä. Tukea ja apua tarvitaan ulkopuolelta juuri sosiaalitoimen erimuodoissa, jotta perheiden tilannetta saadaan raiteilleen ja lasten kasvuoloja voidaan turvata. (Heino 2009, 53.)

Mannerheimin lastensuojeluliiton antaman lausunnon mukaan (Kuusikoski 2006) yleisimpiä syitä lastensuojelun tarpeeseen sekä perheiden avunhuutoihin ovat muun muassa perheiden taloudelliset ongelmat, syrjäytyminen, mielenterveyden pulmat, päihdeongelmat sekä pitkäaikaistyöttömyys. Ongelmien kasaantuminen ja alkoholin kulutuksen lisääntyminen ovat myös osa syitä perheiden haasteisiin.

Lapsiperheiden epävakaata taloudellista tilannetta voidaan pitää myös yhtenä syynä, millä voisi osaltaan olla vaikutusta lastensuojelun asiakkuuksiin. Vuonna 1990 Suomessa eli noin 28 000 köyhiksi luettavaa lapsiperhettä ja luku on jatkanut kasvuaan, sillä vuonna 2003 lukumäärä oli jo 63 000. Tämä tarkoittaa sitä, että vuonna 2003 Suomessa oli 131 000 köyhää lasta. Verrattuna muuhun väestöön on huomattavissa, että lapsiperheiden toimeentulo on heikentynyt. Yhtenä syynä tähän on pidetty epävarmaa työllisyystilannetta ja pitkäaikaistyöttömyyttä, minkä takia suuri osa näistä perheistä tarvitsee sosiaaliturvan antamaan tukea selvitäkseen. (Raunio 2009, 249-250.)

Yleinen perheen pahoinvointi johtaa joskus sekä itse lapsen että hänen vanhempiensa oireiluun. Perheiden, joissa on esimerkiksi moniongelmaiset vanhemmat, toimintakyky saattaa heikentyä ja arjen pyörittäminen olla kovin vaikeaa, mikä sitä kautta voi vahingoittaa myös lapsen kasvua. Usein moniongelmaiset vanhemmat luokitellaan syrjäytymisriskin alle, jolloin myös lapsi saattaa joutua saman pulman kierteeseen. Tämä näkyy myös siinä, että syrjäytyneet lapset ja nuoret suoriutuvat usein huonosti opinnoissaan tai jättävät koulunsa kesken. (Raunio 2009, 285- 286 & 293.)

Edellä mainittujen perinteisten syiden lisäksi on otettu esille nykypäivän kulttuuri, jossa uralla ja vanhempien ”omalla elämällä” on yhä suurempi merkitys. Tällöin las-

tensuojelun tarpeessa ovat entistä enemmän niin sanotut hyvin pärjäävät ”normaaliperheet”. Voidaan sanoa, että entistä enemmän aikaa vievä työelämä uuvuttaa vanhempia nykypäivänä yhä useammin. Tehokkuusajattelu viehän huippuunsa, jolloin ura saattaa syödä ajan pois lapsilta ja perhe-elämältä. (Pitkänen 2006, 10.)

Kulttuurimme tehokkuusajattelun rinnalle tulevat myös erilaiset mielikuvat vanhemmuudesta, jotka kuormittavat perheitä. Liian kepeä tai epärealistinen kuva vanhemmuudesta ja arjesta luovat törmäyskursseja. Lisäksi uusioperheiden haasteet lisäävät paineita, sillä vastuu lapsesta on jakautunut niin monelle aikuiselle. Perheissä ei enää välttämättä ole selvillä se, että kuka on päävastuussa lapsesta. Lapsen voi olla vaikea hahmottaa perheen uutta toimintamallia ja rakennetta, joka on myös vanhemmille itselleenkin haaste uudenaikaisessa tilanteessa. (Pitkänen 2006, 9-11.)

2.2.2 Avohuollon palvelut käytännössä

Avohuollon palveluita on järjestettävä, mikäli lapsen kasvuolot vaarantuvat, eivätkä enää turvaa lapselle suotuisaa kehitystä tai lapsi omalla toiminnallaan vahingoittaa omaa terveyttään tai kehitystään. Tavoitteena on myös koko perheen sekä vanhemmuuden tukeminen ja kasvatuksellisten haasteiden ratkominen ja tukeminen. (Kärki ym. 2010, 45.)

Lastensuojelulain mukaan jokaisen kunnan on järjestettävä avohuollon palveluita niitä tarvitseville perheille. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikilla perheillä ei ole subjektiivista oikeutta palveluihin, vaan jokaiselle avohuollon tukitoimia tarvitsevalle lapselle on tehtävä asiakassuunnitelma ja selvitys palveluiden tarpeesta. Näin ollen lapsen tulee olla lastensuojelun asiakkaana, jolloin voidaan asiakkaaksi tulevalle lapselle ja hänen perheelleen räätälöidään heitä eniten hyödyttävät palvelut. (Heino 2009, 72-73.)

Asiakassuunnitelma on sekä asiakasta mutta myös viranomaista varten. Se toimii oikeusturvana ja velvoittajana sekä viranomaisille että asiakkaille. Lastensuojelun tieto – hankkeen puitteissa toteutetussa sosiaalityöntekijöiden sekä tutkijoiden ryh-

mäkeskustelusta nousi esille se kuinka sosiaalityötä, varsinkin lastensuojelussa ja sen avohuollossa, ei voida jättää vain vuorovaikutuksen varaan, vaan sen lisäksi on asioiden ilmentävä konkreettisesti ja selkeästi myös asiakassuunnitelmasta. Tämä sen takia, että joskus näkemuserot sosiaalityöntekijän sekä asiakkaan välillä voivat aiheuttaa ristiriitaa, mutta suunnitelmat auttavat myös jälkeenpäin tapahtuvaa arviointia. (Huuskonen, Korpinen & Ritala-Koskinen 2010, 338- 339.)

Avohuollon palvelut voidaan kohdistaa kolmella eri tavalla, eli joko niin, että ne kohdistuvat yksin lapseen, pelkästään vanhempain tai ovat koko perheen palvelua. Samalla kuitenkin arvioidaan palveluiden riittävyttä, laajuutta sekä vaikutuksia perheen tilanteeseen ja sen kehittymiseen. (Räty 2007, 202.) Kaikissa vaihtoehdoissa tavoitellaan kuitenkin sitä, että lapsen kasvuoloja voidaan pitää hyväksyttävänä ja kasvua tukevana.

Pääsääntöisesti avohuollon tukitoimilla tarkoitetaan muun muassa näitä seuraavia palveluita: perheen toimeentulon ja asumisen turvaaminen taloudellisin toimin, lapsen tukeminen taloudellisesti tai muuten hänen tarvitsemallaan tavalla (tukeminen asunnon hankinnassa, koulunkäynnissä, henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisessä...), tukea lapsen ja perheen pulmatilanteiden selvittämiseen, tukihenkilön tai –perheen hankkiminen, lapsen kuntoutumista tukevia terapia- ja hoitopalveluja, perhetyö, vertaisryhmätoiminta, koko perheen tai lapsen sijoitus, erilaiset loma- sekä virkistystoiminnat sekä muut kuntakohtaiset tukitoimet. (Kärki ym. 2010, 46.)

Toimeentulon ja asumisen turvaaminen tarkoittaa sitä, että mikäli lastensuojelullinen huoli aiheutuu pääosin toimeentulovaikeuksista tai puutteellisista asumisolosta, on kunnan ryhdyttävä korjaustoimiin viivyttelämättä. Tällöin toimeentulotuen myöntämisen yhteydessä selvitetään taloudellisten näkökohtien lisäksi myös tarvetta avohuollon tukitoimille. Näin ollen lastensuojelun raskaimmat toimenpiteet, kuten huostaanotto, eivät tule kysymykseen pelkästään asumisesta tai perheen toimeentulosta aiheutuneista haasteista, vaan sen yhteydessä on oltava muitakin lastensuojelullisia haasteita. (Räty 2007, 203- 204.)

Lapsen taloudellisen tukemisen ja muun tukemisen tavoite on antaa tukea erilaisiin elämäntilanteisiin sekä vaikuttaa positiivisesti lapsen elämään. Tuki voi liittyä muun muassa koulunkäynnin haasteiden ratkomiseen, ammatin löytämiseen, asunnon hankintaan tai harrastuksiin. On tärkeä huomioida jokaisen lapsen yksilölliset tuen- tarpeet ja haasteet, jotta vaikutukset olisivat mahdollisimman hyviä. (Räty 2007, 203.)

Tukihenkilö tai tukiperhe on vapaaehtoinen ja vaitiolovelvollinen lapselle tai nuorelle suunnattu henkilö tai perhe, joka sitoutuu sopimuksen mukaan tuettavan perheen elämään. Tukihenkilöllä on moninaisia rooleja: hän voi olla esimerkiksi kaivattu ystävä, arjen opastaja tai rajojen asettaja. Tukiperhe voi ottaa tuettavan perheen lapsen tai lapset esimerkiksi kerran kuukaudessa luokseen viikonlopun ajaksi tai muina aikoina sovitusti. (Tukihenkilö n.d.) Voidaan kai myös todeta, että tukihenkilöt ja tukiperheet toimivat jonkinlaisina hengähdystaukojen antajina niin lapselle kuin myös vanhemmille sekä ovat arjen apureina perheen elämässä.

Lapsen kuntoutumista tukevilla terapia- ja hoitopalveluilla tarkoitetaan lähinnä neuvolapalveluita, lyhyitä kuntouttavia hoitjaksoja kuten avohuollon lyhytaikainen sijoitus, erilaisia terapia- sekä psykiatrisen hoitoa tai päihdepalvelujen tarjoamista. (Räty 2007, 207.) Näiden lisäksi voidaan lapsen tueksi käyttää koulun tarjoamia koulupsykologien sekä – kuraattorien ja oppilashuollon ohjaus- ja neuvontapalveluita. Tämän lisäksi nuorille on omia päihde- ja huumehoitopalveluita, joista osa vaatii, että lapsella on sijoituspäätös tai hän on sijaishuollossa. Kuitenkin esimerkiksi Nuorisoasemat tarjoavat apua avohuollon palvelujen piirissä olevillekin. (Lastensuojelun palvelujärjestelmä 2009.)

Perhetyö avohuollon tukitoimena on yleensä perheen kotiin tehtävää työtä, jolla pyritään muun muassa samaan jotakin muutosta aikaan arjessa sekä tuomaan lapsen tarpeet aikuisten näkyville. Se voi olla perheen arjen hallintaan liittyvää opastusta, vanhempien kaipaamaa keskusteluapua tai perheen sisäisen vuorovaikutuksen kehittämistä. Perhetyönimikkeen alla toimii monia erilaisia perhetyön muotoja, kuten

vauvaperhetyö, ehkäisevä perhetyö, neuvolan perhetyö sekä toiminnallinen perhetyö. (Kärki ym. 2010, 134- 136.)

Vertaisryhmätoimintaa järjestetään sekä vanhemmille sekä lapsille ja nuorille. Sen tarkoituksena on saada tukea vertaisilta ihmisiltä arjen kiemuroihin liittyviin pulmatilanteisiin. Tämän lisäksi vertaisryhmänä voidaan pitää avointa päiväkotitoimintaa, joka liittyy myös ehkäisevään lastensuojeluun. Kunnan tulisi järjestää myös tätä toimintaa tarpeen mukaan. Lasten ja nuorten vertaisryhmien tavoitteet voivat liittyä myös muun muassa päihdepulmiin tai rikolliseen käyttäytymiseen, jota pyritään ehkäisemään. (Räty 2007, 208.)

Avohuollon tukitoimina voidaan sijoittaa myös lapsi yksin, mikäli lapsen huoltaja sekä 12 vuotta täyttänyt lapsi ovat siihen suostuvaisia ja toimitaan yhteistyössä. Sijoitus on kuitenkin lyhytaikaista, eikä sitä voida käyttää toistuvasti. Lisäksi sijoitus on mahdollista vain, mikäli lapsen tuentarpeet on arvioitu, lapsi tarvitsee kuntoutusta tai huolenpito muun kuin vanhempien toimesta on järjestettävä esimerkiksi huoltajan sairauden tai muun vakavan syyn nojalla. Syynä voivat olla esimerkiksi hoitojaksot mielenterveys- tai päihdekuntoutuksen yhteydessä. On kuitenkin muistettava, että syyt eivät saa täyttää huostaanoton kriteerejä, jotta sijoitus on vielä avohuoltoa. Sijoitusta on arvioitava viimeistään kolmen kuukauden jälkeen sen alkamisesta, ja sittemmin kolmen kuukauden välein, jotta varmistutaan tavoitteiden toteutumisesta, sijoituksen tarpeellisuudesta sekä kartoitetaan huostaanoton tarvetta (Räty 2007, 208- 211.)

Koko perheen sijoituksessa lapsi sekä molemmat, tai vain toinen vanhemmista, on sijoitettuna johonkin laitokseen tai se voi olla kuntouttavaa perhehoitoa. Esimerkkinä voidaan käyttää turvakotisijoitusta, joka voidaan laskea myös taloudellisiin avohuollon tukitoimiin, eikä siihen tarvita etukäteispäätöstä tai lähetettä. On myös mahdollista, että lapsi on mukana esimerkiksi vanhemman päihdehoitojakson ajan päihdeyksikössä tai kuntouttavana toimintana perhe on sijoitettuna lastenkodissa. Tällöin lapsen huolenpito on edelleen vanhemman vastuulla, vaikka oleskellaankin laitoksessa. (Räty 2007, 208- 209.)

Loma- ja virkistystoiminta on tarkoitettu joko lapselle yksin tai se voi olla koko perheelle suunnattua palvelua. Avohuollon tukitoimina järjestettyyn virkistystoimintaan perhe voi saada taloudellista apua, oli se sitten kunnan omaa, yhteistyössä järjestöjen ja kuntien kanssa järjestettyä tai ostopalveluna hankittua toimintaa. Perhettä tuetaan esimerkiksi kuljetusten järjestämisessä tai autetaan erilaisten lomatuokien hakemisessa sekä yleisesti tiedotetaan mahdollisuuksista osallistua erilaisiin virkistystapahtumiin. Perheet myös ottavat yleisesti mielellään näitä palveluita vastaan, sillä ne ovat enemmän normaalipalveluiden kaltaisia, joihin kaikki lapset voivat osallistua, eikä se niin sanotusti leimaa ketään.

(Lastensuojelun palvelujärjestelmä 2009.)

Muita kuntakohtaisia tukimuotoja ei ole määritelty mitenkään tarkasti. Ne ovat kaikkia muita palveluita, taloudellista tukea, toimintaa tai työmuotoja, jota ei ole vielä mainittu, eikä niitä sen kummemmin laissa määritelläkään. Ne antavat vapaammat kädet räätälöidä tai kokeilla perhekohtaisesti sopivia palveluita tai työtapoja, mitkä vastaisivat asiakassuunnitelmaan kirjattuja tavoitteita. Tällaisia voivat olla esimerkiksi läheisneuvonpito, verkostotyö tai toiminnalliset menetelmät. (Lastensuojelun palvelujärjestelmä 2009.)

2.2.3 Osallistuminen ja osallisuus avohuollon dokumentoinnissa

Sosiaalityöntekijät törmäävät tämän tästä ristiriitoihin arkityön ja idealististen työtapojen välillä. Työtä määrittävät muun muassa laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta, lastensuojelulaki sekä myös sosiaalialan omat eettiset periaatteet. Nämä kolme korostavat asiakkaan kuulemista, vuorovaikutusta ja kunnioitusta. Lastensuojelun tieto -hankkeen ryhmäkeskustelusta korostui näihin viitaten lastensuojelun avohuollon asiakkaan osallisuus häntä itseään koskevaan asiakasprosessiin ja sen dokumentointiin. He korostivat nimenomaan osallisuutta myös asiakastietojärjestelmässä näkyvään prosessiin. (Huuskonen ym. 2010, 335.)

Samainen ryhmä kuitenkin totesi, että avohuollon asiakkaan asema dokumentoinnissa on kovin vähäinen. Asiakkaan osallisuus prosessiin on lähinnä häntä koskevien

dokumenttien lukemista, eikä niinkään konkreettista osallistumista. Osallistuminen nähtiin tärkeänä esimerkiksi sosiaalityöntekijän ja asiakkaan yhteisenä hetkenä, jolloin asioita kirjataan ylös asiakkaan läsnä ollessa ja hänellä on jonkinlainen mahdollisuus vaikuttaa syntyvään dokumenttiin. Aina dokumenttia ei kirjata asiakkaan ollessa paikalla, vaan sosiaalityöntekijä kirjaa sen myöhemmin muistiinpanojen pohjalta, jolloin asiakkaan näkökannat saattavat osaltaan vaimentua. (Huuskonen ym. 2010, 335- 337.)

Osallisuuden ja osallistumisen lisääminen lastensuojeluprosessissa tapahtuu vain, kun se valitaan luonnolliseksi osaksi työtä. Etenkin lasten osallisuuden lisääminen nähdään tärkeäksi. Osallisuutta määrittävät kuitenkin jokaisen perheen tila sekä lapsen silloinen ikä. On myös kunnioitettava lapsen omaa toivetta osallistumisesta; miten lapsi haluaa osallistua, milloin ja missä. Varsinkin lapsen osallisuutta ajatellen, on valittava perheelle sopivat rakennuspalikat, joilla aktiivisuutta asiakasprosessiin aletaan lisätä. (Muukkonen 2009, 133- 135.)

Lisäksi tärkeänä huomiona asiakkaan osallisuuteen ja osallistumiseen on se, että osa sosiaalityöntekijöistä uskoo kirjoittamisen asiakastilanteessa häiritsevän hyvää vuorovaikutusta ja rikkovan kommunikointia asiakkaan kanssa. Kommunikaatio ja vuorovaikutus kun ovat sosiaalityön ytimiä asiakastyössä. Esimerkiksi katsekontakti saattaa hävitä osittain, kun huomio kiinnittyy tietokoneeseen. (Huuskonen ym. 2010, 337.) Uusien työtapojen ja – kulttuurin saavuttaminen on ainaisen kehittämisen alla, ja vaatii tuttuun rutiinien rikkomista.

Dokumentoinnin korostaminen on lisääntynyt koko lastensuojeluhistorian ajan, mutta pelkkä korostaminen ei ole hälventänyt siihen liittyviä ongelmia. Haasteena on puutteellinen opastus dokumentoinnin laatimista ajatellen, sillä tärkeä taito opitaan seuraamalla työtovereita, lukemalla jo tehtyjä asiakirjoja sekä työtä tekemällä. Tämän lisäksi ei ole tarkkaan määriteltäviä asioita, mitä dokumentoinnin pitää vähintään sisältää – on sanottu että oleellista on se tieto, mikä kuljettaa prosessia eteenpäin. Puutteellisten tai kirjaamatta jätettyjen tietojen hakeminen ja selvittäminen on

hankalaa ja mahdotonta. Lisäksi se vaikeuttaa uuden tai vaihtuvan työntekijän pääsemistä kiinni asiakkaan tilanteesta. (Huuskonen ym. 2010, 331- 333.)

3 KUNTA LASTENSUOJELUPALVELUIDEN JÄRJESTÄJÄNÄ

3.1 Kuntien lastensuojelupalveluja ohjaavia suosituksia ja lakeja

On olemassa lakeja sekä suosituksia, jotka ohjaavat lastensuojelullisten palveluiden järjestämistä sekä niiden kustannusten jakautumista kunnissa. Seuraavaksi käsitellään esimerkkejä ohjenuorista, jotka velvoittavat kuntia näissä prosesseissa.

Yhtenä tärkeänä lenkinä kuntien palvelujen kehittymiselle on suunnitelma lastensuojelun järjestämisestä ja kehittämisestä. Suunnitelman tulee sisältää suunnittelu-kaudelta, joka on korkeintaan neljä vuotta, muun muassa tietoja lasten ja nuorten kasvuoloista kunnassa, lastensuojelun tarpeesta, voimavaroista, joita tulisi varata lastensuojeluun sekä palvelujärjestelmästä, joka on käytettävissä kunnassa. Tämä suunnitelma on otettava huomioon kunnan yleisiä talousarvioita ja -suunnitelmia tehdessä. Erityisen tärkeänä seikkana suunnitelmassa ovat haasteet sekä toimivat seikat lasten ja nuorten palveluissa. Tämän avulla mahdolliset puutteet palvelujärjestelmässä tuodaan näkyviin ja voidaan esittää myös lisäyksiä tietyille osa-alueille resurssien tai voimavarojen näkökulmasta. (Räty 2007, 51.)

Suunnitelmassa esitetään tietoja eritellen eri lastensuojelun muotoja. Muun muassa avohuoltoon sijoitettavat ja tarvittavat määrärahat esitellään, jolloin suunnitelmasta tulee myös näkyä, mikäli määrärahoja suunnataan erityisellä tavalla tai painopiste on jossakin tietyssä osa-alueessa. (Räty 2007, 51- 52.)

Lastensuojelulaissa on joitakin avohuollon tukitoimia sekä jälkihuollon toimenpiteet, jotka voidaan tulkita subjektiivisiksi oikeuksiksi, jolloin kunta on velvoitettu ne järjestämään. Tällöin palvelun evääminen ei onnistu kriteerit täyttävän hakijan ollessa ky-

seessä, eikä perusteluna eväämiselle voida käyttää esimerkiksi määrärahojen loppumista. (Narikka, 2004, 26- 27.)

Lastensuojelulain yhdenmintoista pykälän mukaan (L 13.4.2007/417) kunnan on järjestettävä sekä ehkäisevää että perhekohtaista lastensuojelua kunnan oman tarpeen mukaan ottaen huomioon tarvittava lastensuojelun sisältö sekä sen laajuus.

Myös palvelut, jotka järjestetään kuntien määrärahojen puitteissa, on mitoitettava täyttämään esiintyvää tarvetta. Mikäli ilmenee määrärahojen riittämättömyyttä, on se perusteltava selkeästi ja sen on täytettävä lailliset perusteet. Esimerkiksi kunnan oman harkinnan mukaan määrärahoja voidaan suunnata enemmän tietyn ryhmän palveluihin, minkä vuoksi rahavaroja suunnataan pois niin sanotusta alkuperäisestä kohteesta. (Räty 2007, 43.)

Kunta itse saa päättää kuinka järjestää vastuullaan olevat palvelut. Kunta voi esimerkiksi järjestää lastensuojelupalvelut itse, tuottaa palveluita yhteistyössä vaikkapa naapurikuntien kanssa, ostamalla osan tarvittavista palveluista muilta kunnilta, valtiolta tai yksityisiltä palvelun tarjoajilta. Kaikissa vaihtoehdoissa on kuitenkin varmistettava laatukriteerien täyttymisestä. (Holma & Rousu 2003, 22- 23.)

Lapsen kotikunta on useimmiten sekä järjestämis- että kustannusvastuussa lastensuojelutapauksissa ja sijaishuollon toimitissa vastuu järjestämisestä sekä kustannuksista on sillä kunnalla, jossa sijaishuollon tarve on ensimmäisenä ilmennyt. Jos lapsi asuu pääsääntöisesti toisella paikkakunnalla, joka ei ole hänen kotikuntansa, on järjestämisvastuu lapsen tai nuoren asuinkunnalla. Jälkihuollon kustannuksista vastaa kunta, joka on ollut vastuussa myös sijaishuollon järjestämisestä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010.)

3.1.1 Lastensuojelun avohuollon kustannukset

Lastensuojelun avohuollon kustannusten määrittäminen aiheuttaa ongelmia, sillä luotettavaa tietoa ei tällä hetkellä ole saatavissa. Erimielisyyksiä kustannuslaskujen

tekemisestä aiheuttaa myös määritelmät avohuollon palveluiksi luokiteltavista tukimuodoista sekä siitä, miten niiden kustannukset tulisi laskea. Vertailu eri kuntien välillä on siis hyvin vaikeaa ja erilaisten palvelujen osuus vaihteleeekin paljon kuntien välillä. (Holma 2004, 11- 12.)

Vuonna 2006 tullut uusi lastensuojelukerroin lakkautti lastensuojelun suurten kustannusten tasausjärjestelmän, mikä aiheutti keskustelua seurauksista. Lastensuojelukertoimen perusteella määräytyy kunnalle valtionosuus lastensuojelun palveluihin. Tätä on kritisoitu sen perusteella, että lastensuojelukerroin määräytyy kunnassa tehtyjen huostaanottojen perusteella, minkä arveltiin vaikuttavan kuntien suhtautumiseen raskaampien lastensuojelutoimien tekemiseen. (Eriksson & Mäki-Lohiluoma 2006.)

Lakkautetun tasausjärjestelmän tarkoituksena oli luoda kunnille mahdollisuuksia järjestää tasapuolisesti lastensuojelun tukipalveluita, joista aiheutuisi suuria kuluja. Näin ollen alueelliset erot eivät vaikuttaisi palvelujen tarjontaan ja saantiin niin voimakkaasti. Nykyinen kerroinjärjestelmä voi ajaa kuntia keinottelemaan itselleen mahdollisimman suuren osuuden valtionosuuksista. (Räty 2007, 102.)

Mannerheimin lastensuojeluliiton lausunnossa (Kuusikoski 2006.) arvostellaan lastensuojelukerointa, koska se korostaa MLL:n mielestä huostaanottojen määrää. Lastensuojelulaissa avohuolto on määritelty ensisijaiseksi lasten ja nuorten hyvinvoinnin turvaajaksi, mutta lastensuojelukertoimen katsotaan supistavan avohuollon asemaa kunnissa ja estävän sen kehittymistä. Ensisijaisesti olisi turvattava avohuollon resurssit, jotta huostaanottoihin tai sijaishuoltoon ei tarvitsisi turvautua niin usein. MLL pitäisi hyvänä sitä, että lastensuojelukertoimessa otettaisiin huomioon lastensuojelun kokonaisuus mukaan lukien avohuollon piirissä olevien lasten sekä jo huostassa olevien lasten lukumäärä.

Jotta kunnat voisivat järjestää lastensuojelunsa sekä muut palvelunsa mahdollisimman kustannustehokkaasti, tarvittaisiin lisää panostuksia varhaiseen tukemiseen sekä kuntoutuspalveluihin. Tämän lisäksi lapsiperheiden ja lasten peruspalvelut pitäisi

järjestää niin, että ne toimisivat moitteetta ja huomioida myös erityistä tukea tarvitsevat. Niissä kunnissa, joissa ehkäisevään työhön ja tehokkaaseen avohuoltoon on satsattu, on huomattu sen vähentävän myös raskaiden lastensuojelutoimien käyttämistä. Tämä voisi olla yksi tarvittavista avaimista, jotta sukupolvia ylittävä lastensuojelun ketju saataisiin katkeamaan. On kuitenkin samalla todettava, että kuntia on pakotettu suuntaamaan voimavarojaan korjaavien toimien tekemiseen, mikä on niille itselleenkin hyvin kallista, eikä kustannustehokkuus toteudu lainkaan. (Rousu 2008, 34- 35.)

3.2 Lastensuojelullisten palveluiden eroja kaupunki- ja maaseutukunnissa

Laissa määritellään lastensuojelun palvelut, jotka kunnan on järjestettävä, mutta palvelutarjotin vaihtelee siltikin todella paljon eri kuntien välillä. Paikallisesti tarvittavat palvelut määräytyvät aina kuntakohtaisesti ja ovat lähtöisin perheiden tarpeesta. Yksilölliset tarpeet ja räätälöidyt palvelut kulkevat käsi kädessä monipuolisen palvelutarjonnan kanssa. Kehitettävää tuntuu kuitenkin riittävän, sillä kasvava tarve erilaisille palveluille näyttäytyy monissa kunnissa selvemmin. Monipuolistunut palvelutarjotin näyttää olevan riittämätön kysynnän kasvaessa. (Rousu 2003, 11.)

On myös huomioitava, että palvelujen järjestäminen vaatii muun muassa riittävän suuren väestöpohjan, jotta suunnitelmat ja vaatimukset voidaan lunastaa. Palvelut on kyettävä rahoittamaan, mutta sen lisäksi täytyy pystyä myös hankkimaan henkilöstöä sekä mahdollisesti turvaamaan erikoisosaamisen palvelut. Suurimman pulman kunnille luo varmasti pätevien työntekijöiden saaminen ja heidän pitämisenä kunnassa. Lisäksi työolosuhteet aiheuttavat haasteita ja niitä tuleekin kehittää. Palvelujen rahoittaminen on tämän takia jollain tavalla sidoksissa kunnan väestömäärään, mikä selittää joltain osin kunnallisia eroja liittyen kokonaisvaltaisesti myös lastensuojelun palveluihin. (Rousu 2008, 34- 35.)

Kaupunkialueilla kuntien tulisi olla selvillä siitä, ovatko lapset eriarvoisessa asemassa eri taajamissa tai kaupungin osissa. Näiden eriarvoisuuksien vähentämisen pitäisi olla keskeisenä tavoitteena jokaisessa kaupunkikunnassa, ja lapsiasiakkaiden kasvuympä-

ristön tulisi olla mahdollisimman paljon juuri heidän tarpeisiinsa räätälöity. Kuntien tulee seurata aktiivisesti asiakkaina olevien lasten terveyden ja kehityksen muutoksia. Tällainen tieto auttaa lastensuojelupalveluiden kehityksessä, ja pitää lapsen kanssa työskentelevät aikuiset tietoisina siitä, mikä lapsen tilanne todellisuudessa on. (Rousu 2008, 33.)

Pienissä kunnissa voidaan tarjota yksilöllisempää palvelua kuin suuremmissa kunnissa, mikä voidaan automaattisesti lukea niiden eduksi. Toinen etu on jonojen lyhykäisyys, kaupunkikunnassa jonot ja jonotusajat voivat olla paljonkin pidempiä sosiaali-toimistoon tai muihin tarvittaviin avopalveluihin. Kuitenkin tätä pienten kuntien valttia uhkaavat kuntaliitokset, joita ajaa kunta- ja palvelurakenteen muutos. Toimintamallien ja palvelurakenteen muutos sekä työntekijöiden vaihtuvuus ovat uhka pidemmällä aikavälillä ja jättävät jälkeensä informaatiokatkoksia. (Dogan 2006, 62.)

Kuntien eriarvoisuus voi näkyä lastensuojelupalveluiden saatavuudessa ja tarjonnassa sen mukaan kuinka ne sijoittuvat. Kaupunkialueet tai muuten tiheästi asutut seudut hyötyvät runsaammasta palveluvalikosta, joka on helpommin saatavilla ja kunnat itsekin tuottavat enemmän omia palveluja. Tällaisilla alueilla palveluita tuotetaan etenkin avohuollon käyttöön melko runsaasti. Yleisimpiä tiheään seudun avohuollon palveluita ovat erilaiset perhekodit, lastenkodit, turvakodit sekä ensikotipalvelut. (Holma & Rousu 2003, 26- 27.)

Harvemmin asutut seudut tarjoavat vähemmän palveluita ja suurin osa palveluista hankitaan muualta kuin omasta kunnasta. Näissä tapauksissa onkin mietittävä tarkoin asiakkaan etua, sillä aina ei ole esimerkiksi lapsen edun mukaista hankkia tarvittavaa palvelua kaukaa. Toisaalta taas erikoistunutta hoitoa on mahdotonta järjestää pienen väestömäärän turvin, jolloin hankinta kauempaakin on perusteltua. Kunnat tekevätkin yhä enemmän yhteistyötä eri kuntien kesken, jolloin palvelujen saatavuutta voidaan turvata ja laatua tarkkailla useammasta suunnasta. (Holma & Rousu 2003, 27- 28.)

Kuntien oikeudesta kuntalaisten palveluiden tuottamiseen voidaan myös kritisoida. Petri Kariston (2006, 29) mukaan palveluita ei kilpailuteta julkisen sektorin puolella juuri lainkaan, ja niin sanottujen ”näennäismarkkinoiden” soveltaminen (kuntien oman tuotannon ja yritysten vertailu) voi aiheuttaa lähinnä epäluottamusta.

Kariston (2006, 29) mukaan tällainen asettelu ei palvele kuntalaisia, sillä kunta ei pyri koskaan samanlaiseen asiakaspalveluun kuin yritykset. ”Asiakas on aina oikeassa”-lausahdus ei päde kuntien organisaatiokeskeisessä ympäristössä, jossa pyritään täyttämään yhteiskuntapoliittiset tavoitteet. Toisaalta yrityksetkin voivat kohdata samantaisia ongelmia unohtaessaan asiakaslähtöisyyden, ja niiden olemassaolo voidaan asettaa uhan alle.

3.3 Muilta toimijoilta tulevat palvelut

3.3.1 Ostopalvelut

Monissa kunnissa palvelujen kysyntä on kasvanut niin paljon, että kunnan voimavarat eivät enää riitä kaikkien tarpeiden täyttämiseen, jolloin joidenkin palvelujen osto on pakollista. Ostopalvelujen kautta pyritään saavuttamaan hyvä palvelutarjotin kuntalaisten käyttöön, mikä myös tukee kunnan itsensä järjestämiä palveluita. Ostopalvelujen hankkiminen osaltaan vapauttaa kunnan resursseja parantaa omaa palvelutarjontaan vastaamaan kuntalaisten tarvetta ja täyttämään väliaikaisia kuiluja, kun kysyntä ylittää tarjonnan. Silloin kun kunta itse pystyy tarjoamaan hyvän palvelutarjottimen, vähenee myös ostopalvelujen käyttö minimiin. (Lukkarinen 2007, 50- 51.)

Kunnat voivat perustella ostopalvelujen hankintaansa myös aikapulalla, sillä joissakin tapauksissa palvelun tarve ilmenee niin äkisti, ettei kunta itse pysty palvelua tuottamaan tarvittavan nopeasti. Lisäksi erikoisosaamisen tai erityisen asiantuntemuksen puuttuminen saattaa johtaa päätökseen palvelun ostamisesta muualta, jolloin tuki saadaan perille ilman kohtuutonta odottamista. Osaltaan hinta vaikuttaa myös päätöksiin, sillä aina kunnalla ei ole valmiiksi tarvittavia valmiuksia palvelun tuottamiseen, joten tulee edullisemmaksi ostaa se jostakin muualta. Joskus taas asiakkaan

oma tarve on syy, miksi palvelu olisi hankittava toiselta tuottajalta. Syinä voivat olla esimerkiksi välimatkat tai asiakkaan suurempi vapaus valita. (Holma & Rousu 2003, 43- 44.)

Rousun (2006, 12.) mukaan yleisesti sosiaalipalvelujen hankintaan tarvitaan enemmän osaamista ja hankintojen tulisi olla pitkäjänteisiä prosesseja, jotta ne hyödyttäisivät eniten. Hänen mukaansa väestöpohjia pitäisi voida yhdistää paremmin niin, että erilaisten palvelujen hankinta olisi mahdollista ja helpompaa. Palvelujen hankinta on usein sidoksissa eri väestöpohjiin, joita ovat seudullinen, maakunnallinen ja valtakunnallinen. Myös erityisryhmien palveluiden hankintaan tulisi panostaa enemmän, jolloin voitaisiin käyttää esimerkiksi maakuntatasoista järjestämisvastuuta – ottaen tietenkin huomioon se, että palvelun tulisi olla kohtuullisen lähellä asiakkaan omaa asuinympäristöä.

3.3.2 Kolmas sektori lastensuojelussa

Kolmannen sektorin palvelut ovat olennainen osa palveluntarjontaa ratkaistaessa avohuollonkin palvelun tarvetta, joten on olennaista pohtia niiden osuutta lastensuojelun palvelun tuottamisessa.

Järjestöt ovat vaikuttaneet Suomen historiassa pitkään, erityisesti lastensuojelupalveluiden piirissä tuottaen ja kehittäen lasten ja lapsiperheiden palveluita. Esimerkiksi lapsi- ja kasvatustieteiden neuvolat ovat järjestöjen aikaan saamia, sittemmin vastuu niiden ylläpidosta on siirtynyt kunnille. (Narikka 2004, 343.)

Kunta on pystynyt aikaisemmin asettamaan järjestöille tiettyjä tehtäviä, mutta nykyään järjestötoiminta on täysin kytköksissä vapaaehtoisuuteen. Halutaan vastata palvelutarpeeseen, mutta myös järjestön jäsenten tarpeeseen toimia. Kuten aikaisemminkin on todettu, julkinen palvelujärjestelmä ei aina kykene palvelemaan kaikkia palveluita tarvitsevia. Erityispalveluissa on näkyvimmin tällaisia puutoksia, joita kolmas sektori pyrkii paikkaamaan. Yksittäisillä pienillä kunnilla on vaikeuksia järjestää palveluita vähäisen kohderyhmän ja erityisosaamisen puutteen vuoksi, ja yksityiset

palvelun tarjoajat karttavat niitä juuri vähäisen asiakaskunnan takia. Tässä tilanteessa palvelut järjestää yleisimmin jokin kolmannen sektorin toimija tuoden oman erityisosaamisensa paikkakunnalle. (Narikka 2004, 343.)

Kolmannen sektorin palvelut täydentävät kuntien omia palveluja. Siksi onkin kyseenalaista näiden kahden väliset sopimukset ostopalvelusopimuksista, jotka ovat yleensä liian lyhytikäisiä luodakseen uusia ja kestävämpiä työskentelytapoja. Lisäksi kuntien jatkuva palveluiden kilpailuttaminen säästöjen tekemiseksi saattaa katkaista hyväksi huomattun palvelumallin tai sen kehittämisen. (Kuusikoski 2006)

Yhteistyö kuntien ja järjestöjen välillä on lisääntynyt tarpeen kasvaessa, mutta kuten edellä mainituista voikin jo huomata, yhteistyön muoto voi olla hyvinkin vaihtelevaa. Kehittämismahdollisuuksia löytyy laaja-alaisesti ja järjestöjen ylläpitämät projektit luovat uusia malleja toimia, mutta näiden toimintamallien jatkuvuus on epävarmaa. Projektin päätyttyä hyväksikin koettu malli saattaa jäädä pois käytöstä. Lastensuojelutyötä tehdään kolmannen sektorin puitteissa myös hyvin laaja-alaisesti, ennaltaehkäisevästä työstä aina vaativiin lastensuojelutehtäviin. (Kuusikoski 2006)

4 PALVELUAUKKO

4.1 Palveluaukon määritelmä lastensuojelun avopalveluissa

Ongelmia ja puutteita avohuollon palveluissa kutsutaan palveluaukoiksi. Perehtymällä palveluaukon synnyttämiin ongelmiin huomataan, että monituiset asiat vaikuttavat sen syntyyn. Myös ratkaisumenetelmien tulisi todennäköisesti olla yhtä monipuolisia.

Useissa kunnissa kamppaillaan osaksi vaativien asiakastarpeiden kanssa, mutta pulmia aiheuttavat myös pätevän sosiaalialan henkilöstön saaminen. Osaltaan sosiaalityöntekijä voi itse muodostaa palveluaukolle puitteet, sillä palveluketjun toimivuus ja itse prosessi kulkevat hänen kauttaan. Saattaa siis olla, että epäpätevien tai nopeasti vaihtuvien työntekijöiden haasteet lisäävät paineita lastensuojelussakin. (Rousu

2003, 9-11.) Täytyy toki huomioida, että sosiaalityöntekijän voimavaratkin ovat rajalliset siinä suhteessa, että käytettävissä oleviin resursseihin ei yleensä voi yksi ihminen kovin paljon vaikuttaa.

Yksi erityinen haaste MLL:n (Kuusikoski 2006) mukaan lastensuojelualalle on se, miten saadaan valmistuvat, pätevät työntekijät siirtymään oman alansa töihin? Lastensuojelutyötä tekevät työntekijät joutuvat usein tekemään pätkätöitä, eikä alan palkkaus tai tiedossa oleva kohtuuton työmäärä tai resurssipula aina houkuttele. Lisäksi täydennyskoulutusten vaihteleva taso tai niiden puute aiheuttavat päänvaivaa lastensuojelualalla työskenteleville.

Huomioitavaa ovat myös seikat jokaisen kunnan erilaisissa toimintatavoissa sekä kulttuurissa, mikä vaikuttaa käytännön työhön myös lastensuojelullisissa toimissa. Tämä voi heijastua siihen, miten esimerkiksi avopalveluita tarjotaan, miten asiakkuuteen päädytään sekä ylipäätään asiakastyön tekemiseen perheiden kanssa. Valitseva asenne ja toimintakulttuuri voivat vaikuttaa myös lastensuojelupolitiikkaan kunnan sisällä sekä käytännön toimintaan lastensuojelun kentällä. (Rousu 2003, 16.) Palveluaukon paikkoja voidaan luoda tietoisesti tai tiedostamatta valitsemalla tietynlaiset toimintatavat.

Supistaminen peruspalveluissa sekä ehkäisevissä palveluissa kiristää osaltaan myös lastensuojelun palveluita, joihin paine lopulta alkaa kasautua. Painetta aiheuttavat ainakin suuremmissa kunnissa isot asiakasmäärät sosiaalityöntekijää kohden. Lisäksi voidaan kai sanoa, että auttamiseen annetut avaimet ovat kuitenkin kohtuullisen rajatut. Pitkien jonojen taakse jää paljon sellaisia lapsia ja perheitä, joiden asiat jäävät huomiotta tai perhe kärsii huonosta hoidosta resurssien vähyyden takia. Tämä voi osaltaan johtaa siihen, että lapsen asiaa käsitellään aivan jossain muussa palvelussa, kuin mihin se oikeasti kuuluisi. Supistusten myötä pallo lähtee aina vierimään väärään suuntaan vieden asiakkaat ja heidän haasteensa epätarkoituksen mukaisiin paikkoihin. (Rousu 2003, 11, 16.)

Vaarana tässä supistusten ja leikkausten kehässä on se, että lastensuojelusta tulee peruspalveluissa esiintyneiden puutteiden korjaaja. Näin ollen lapsi, joka tarvitsisi esimerkiksi psykiatrisia palveluita, joutuukin syyttä lastensuojelun asiakkuuteen. On siis tarkasti määriteltävä se kuka on lastensuojelun tarpeessa, jolloin palvelut voidaan kohdentaa oikein. Ne, joilta nämä kriteerit puuttuvat, on ohjattava oikeaan paikkaan saamaan sitä apua ja tukea, joka heille kuuluu. (Sinko 2008, 21.)

Kotipalvelun lakisääteinen tarjoaminen lapsiperheille olisi yksi tärkeä seikka, johon tulisi ilmeisesti kiinnittää vieläkin enemmän huomiota. Hyvin onnistuessaan se toimisi niin kuin ennaltaehkäisevän työn kuuluukin – vahvistaisi perhettä ja vanhempia arjen taidoissa. Kunnalla on velvollisuus järjestää sosiaalihuoltolain mukaisia sosiaalipalveluja muun muassa sosiaalisten epäkohtien poistamiseksi. Kotipalvelua on annettava myös esimerkiksi perhetilanteen, sairauden, vamman tai synnytyksen nojalla. (Kotipalvelu n.d.)

Etelä-Suomen lääninhallituksen (2008) mukaan lähes 60 % Etelä-Suomen kunnista on puutteita kotipalvelun järjestämisessä. Osa kunnista järjestää palvelua ainoastaan minimi tasolla ja toiset taas ovat lopettaneet sen kokonaan. Kuntien mukaan kotipalvelun vähäinen määrä selittyy osaltaan vähäisellä kysynnällä, mikä voi johtua kuntalaisten luulosta, että palvelua ei ole saatavilla ollenkaan. Lisäksi osa kunnista korvaa joko kokonaan tai osittain kotipalvelun perhetyöllä, mikä taas rajaa tarvitsijoiden joukkoa turhan paljon. Kotipalvelua olisi järjestettävä sitä tarvitseville, mutta se ei kuitenkaan ole jokaisen kuntalaisen subjektiivinen oikeus.

Yhteistyön määrää tulisi myös lisätä erilaisten aikuispalvelujen sekä lastensuojelun välillä. Sosiaali- ja terveyshuollon palveluita annettaessa aikuiselle ihmiselle, on myös tarkistettava onko hänen huostassaan lapsia, ja onko heillä hoidon tai huollon tarvetta. Aikaisemmin onkin jo todettu, että yksi suurimmista syistä lastensuojelullisille toimille, on vanhempien päihteiden käyttö sekä mielenterveyspulmat, joiden piirissä näihin asioihin törmätään koko ajan. (Rousu 2003, 11.)

Yksi keskeinen haaste lastensuojelun palvelurakenteen kehittämiseksi on tiedon dokumentointi ja ylipäätään sen kerääminen. Toiminta-alueiden suurentuessa palvelujen tuottaminen ja järjestäminenkin on muutosten edessä. Tiedon saaminen olisi tärkeää niin kehittämistyön kuin myös käytännön johtamisenkin kannalta. Sen avulla saataisiin ajankohtaista tietoa eri väestöryhmien hyvinvoinnin tilasta, riskeistä ja suojaavista tekijöistä sekä muutoksista, joita on tapahtunut. Kunnat ovat panostaneet tähän melko vähän, sillä siihen liittyy myös paljon teknisiä ongelmia – tarvittaisiin yhteensopivia ohjelmia, joiden hankintaan osallistuisivat kunnat yhdessä. Tällaisia menetelmiä on käytössä vain isoimmissa kaupungeissa. Tehokkainta olisi, että kunnat tai alueet panostaisivat yhteisiin tiedonkeruumenetelmiin ja dokumentointitapoihin, jotka olisivat yhteensopivia. (Rousu 2006, 10–11 & 28.)

4.2 Kohti aukotonta järjestelmää?

Osaltaan palveluaukkojen syntymistä voitaisiin ehkäistä kehittämällä työntekijöiden työolosuhteita. Kehittämällä voidaan tarkoittaa esimerkiksi sitä, että kohtuullisemmillä asiakasmäärillä saadaan aikaan parempia tuloksia ja muutosta asiakkaiden elämässä, jolloin se vaikuttaa osaltaan myös kustannuksiin. Näin ollen työolosuhteiden pulmat eivät ulottuisi vaikuttamaan laajemmin – perustyön ongelmat ja peruspalvelujen toimimattomuus kasvattavat muun muassa erityispalvelujen kysyntää. Olisi myös toivottavaa panostaa työntekijöiden hankintaan liittyviin asioihin entistä enemmän, jotta saataisiin asiantuntevia ja päteviä työntekijöitä. (Rousu 2006, 13–14.)

Työntekijöiden on myös saatava koulutusta, jotta vaativimmat asiakastarpeet saataisiin tyydytettyä ja ammattitaitoa kehitettyä. Olisi hyvä, että perustyössä mukana olevat työntekijät saisivat osallistua kehittämistyöhön jollakin tavalla. Sen lisäksi tiimi- ja työparityötä tulisi kehittää entisestään ja työntekijämääriä tarkistaa – yhteistyö on tärkeää vaativissa asiakastilanteissa. Tähän liittyy myös se, että työntekijöiden saatavilla tulisi olla parhaiksi havaittuja menetelmiä, joita voi hyödyntää työssään – palvelujärjestelmän toimivuus edellyttää myös koulutuksen ja tiedon lisäämistä. Lisäksi kehittämistyötä voidaan tehdä senkin suhteen, että yhteistyötä erilaisten sosi-

aali- ja terveysalan oppilaitosten kanssa, jotta uusi työvoima ja erityisosaaminen saataisiin käyttöön. (Rousu 2006, 13 & 17–18.)

Avohuollon kehittymisen takeena on työntekijöiden tarpeellinen erikoistuminen lastensuojeluun jo opiskeluvaiheessa. Jo perusopintojen aikana alan opiskelijoille tulisi järjestää enemmän ja monipuolisempaa opetusta lastensuojelusta. Kehitettävänä voitaisiin nähdä se, että lastensuojelun avohuoltoonkin voitaisiin tulevaisuudessa erikoistua. (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010, 28)

Lisäksi kehittämistyötä voidaan tehdä senkin suhteen, että yhteistyötä erilaisten sosiaali- ja terveysalan oppilaitosten kanssa lisättäisiin koko opiskeluajan. Tällöin uusi työvoima ja erityisosaaminen saataisiin heti käyttöön (Rousu 2006, 13). Tämä auttaa varmasti myös uusien työntekijöiden varmuutta ja lisää rohkeutta hakeutua heti työelämään, kun työelämän käytännöt ovat jo tuttuja.

Aikaisemmin mainittu asiakkaiden osallisuuden lisääminen ja osallistumisen mahdollistamisen ovat myös kehitettävien asioiden listalla. Tähän liittyy läheisesti myös se, että dokumentointiin tulisi kiinnittää huomiota entistä enemmän niin, että sosiaalityöntekijöille olisi selkeämpää mitä tietoja ja asioita tulisi kirjata ylös, mitkä ovat oleellista tietoa ja miten ottaa asiakasta enemmän mukaan prosessin dokumentointiin. Tarkempi ja yksityiskohtaisempi tieto helpottaa vaihtuvan henkilöstön työskentelyä asiakkaiden kanssa. Lastensuojelun avohuolto ja seurannan selonteot artikkelisakin (Huuskonen ym. 2010, 333) todetaan, että usein esimerkiksi asiakaspuhelut jäävät dokumentoimatta, koska aika ei vain riitä. Lisäksi tärkeäksi luokitellun tiedon raja on kovin häilyvä.

Monta kertaa tämän opinnäytetyön aikana on todettu, että myös peruspalveluissa ilmenee puutteita, joihin tarvittaisiin lisää panostusta. Miten palvelujärjestelmän toimivuutta sitten voidaan arvioida lastensuojelun näkökulmasta? Rousun (2006, 17–18) mukaan palvelujärjestelmän tärkein arviointiperuste liittyy siihen, voiko palvelujärjestelmä vastata lastensuojelun keskeisimpiin tavoitteisiin. Tärkein tavoite on turvata lapsen kehitys ja kasvu sekä muuttaa lapsen elämää myönteisempään suuntaan,

ja näitä asioita sitten voidaan seurata palvelujärjestelmän toimivuuden kannalta. Lisäksi arvioinnissa seurataan sitä, että lapsen tulee saada elää lapsena, hänen tulee saada myönteisiä ihmissuhteita, miten lapsi voi osallistua häntä koskeviin päätöksiin ja onko lapsi ja perhe saaneet tarvittavan tuen ja palvelut käyttöönsä. Lisäksi palveluista arvioidaan oikea-aikaisuutta ja asiakaslähtöisyyttä, jotta saadaan oikeat tukitoimet oikeille perheille ja että työajan resurssit hoidetaan perheen ja lapsen vaatimalla volyyminä.

Avohuollon toimenpiteitä tulisi kehittää entistä monipuolisemmiksi ja ihmisläheisemmiksi. Huostaanoton tarvetta voidaan ehkäistä kehittämällä käytettäviä menetelmiä ja välineitä, jotka perhettä tai lasta tukevat. Ratkaisevassa asemassa ovat edelleen työntekijät ja heille räätälöidyt resurssit sekä palveluiden kirjo. Vuoropuhelua asiakkaan ja työntekijän kesken tulisi korostaa, jotta todellinen palvelutarve ja haasteen kartoitus onnistuisi. (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010, 28)

Palvelujärjestelmä kärsii vielä sekavuudesta ja siitä, että sitä on kovin vaikea hahmottaa. Lasten- ja nuorten palveluita tulisi etenkin selkeyttää niin, että tieto niistä olisi helpommin saatavilla ja ymmärrettävässä muodossa. Tässä voitaisiin käyttää apuna elämänkaarimallia, se voisi olla yksi sellainen selkiyttävä tekijä, jolla palvelut voitaisiin tuoda esille kokonaisuuksina. Elämänkaarimalli suuntaa palvelut tietyille kohderyhmälle, jonka hyvinvoinnin arviointiin osallistuvat samaan kohderyhmään erikoistuneet työntekijät ja ammattilaiset. Tietyn ryhmän palveluita voivat muodostaa esimerkiksi neuvolat, päivähoito, oppilashuolto, lastensuojelu ja nuorisotyö. Elämänkaarimallin käyttöön ottaneilta kunnilta tai yhteistoiminta-alueilta on tähän mennessä tullut hyvin positiivista palautetta. (Kunnalliset sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut 2008, 30- 31.)

Kuntien, alueiden tai seudun olisi syytä Rousun (2006, 27) mukaan kehittää omat toimivimmat työtehtävämallinsa, jotka muokkautuisivat tarpeen mukaan. Hänen mukaansa lastensuojelutyö kaipaisi uudelleen organisointia, jotta asiakastyö voisi kehittyä jokaiselle alueelle tai kunnalle sopivammaksi. Hän kritisoi kuntien organisointimalleja, jotka usein ovat organisaatiolähtöisiä, talouslähtöisiä, lakiin perustuvia

tai ammattilähtöisiä. Myös erilaisia asiantuntijatiimejä tarvittaisiin alueellisesti tai seudullisesti vastaamaan esimerkiksi lastensuojelun erityisilmiöistä tai ne voisivat olla vastuussa uusien menetelmien käyttöön otosta ja niihin liittyvästä koulutuksesta. Tiimien tehtävänä olisi myös seudullinen kehittämistyö. (Rousu 2006, 27- 28.)

Lapsiperheiden ja lasten hyvinvoinnin kasvattamisen tulisi olla yksi keskeisistä yhteiskunnallisista tavoitteista. Työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen ja lapsiperheiden toimeentulon parantaminen ovat sellaisia asioita, joilla voitaisiin ennaltaehkäistä tulevaisuudessa mahdollisia lastensuojelun toimenpiteitä. Esimerkiksi toimeentulon heikkeneminen näkyy lapsiperheiden arjessa monenlaisena huono-osaisuutena ja köyhyytenä, elämän yksitoikkoistumisena, vaihtoehtojen vähyytenä ja usein tulevaisuuden suunnitelmien puuttumisena. (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010, 24) Perheiden kannustaminen ja arjen helpottaminen olisivat ensisijaisia päämääriä, esimerkiksi työnantajien puolelta toivotaan tulevaisuudessa joustoa perheellisiä kohtaan.

Yleisenä miettimisen arvoisena asiana on myös Suomalainen yhteisöllisyyden puute. Artikkelissa Yhteisöllisyys voimavarana (Ylönen 2010, 48- 49), arvioidaan Uuden-Seelannin lastensuojelun malleja hyödynnettäväksi myös täällä Suomessa. Malli korostaa yhteisöllisyyden, etenkin suvun ja perheen, merkitystä lastensuojeluprosessissa aivan toisella tavalla kuin nykyisin Suomessa. Uuden-Seelannin laissa määritellään muun muassa yhteisöjen rakentamista ja yhteisöllisten palvelujen etsimistä sen lisäksi että se velvoittaa suurta osaa ihmisistä pitämään huolta lapsista ja nuorista. Suomessakin toki on herätty läheisten ja verkostojen kartoittamisen tärkeyteen läheisneuvonpidon myötä, mutta kehitettävää löytyy. Läheisneuvonpitomme kaatuu lähinnä toimistotyön jyrän alle, jolloin paine asiakastapaamisten ja kirjallisten töiden välillä kasvaa – aika ei vain yksinkertaisesti riitä. Läheisten merkitys kasvaa jokaisessa lastensuojelun vaiheessa tärkeämmäksi, sillä verkostojen säilyvyys edistää myös yhteyden säilymistä lapsen ja läheisten välillä luoden turvaa pysyvyydestä. Voitaisiinko tähän panostaa tulevaisuudessa enemmän?

5 VIDEODOKUMENTTI

5.1 Dokumentin historia

Dokumentti on peräisin elokuvan ja pääasiallisesti dokumenttielokuvan historiasta. Ensimmäiset elokuvaksi nimitetyt filmatisoinnit olivat todellisuudessa dokumentteja, heijastuksia todellisuudesta. Näitä dokumentteja olivat muun muassa Lumière-veljesten ”Juna saapuu asemalle” vuodelta 1895 ja Robert Flahertyn enemmänkin dokumenttielokuvan muotoa noudattava ”Nanook, pakkasen poika” vuodelta 1922. (Saksala 2008, 16.)

Louis ja Auguste Lumière kuvasivat jo 1800-luvun lopulla monia pieniä teoksia, joissa ihasteltiin liikkuvan kuvan ihmettä. Liike itsessään herätti ihmisissä paljon hämmästyttä ja ihastusta ennennäkemättömyydellään. Jokapäiväiset arkiset asiat nähtiin aivan uudessa valossa, ja ihmisille annettiin mahdollisuus nähdä asioita joita he eivät ole koskaan ennen nähneet, tai eivät voisi enää nähdä. Valokuvan tarkka realismi vaikutti ihmisiin syvästi. (Von Bagh 2007, 16.)

Esimerkiksi Robert Flaherty onnistui luomaan dokumentille raamit, joita noudatetaan yhä uudestaan ja uudestaan. Yksi tärkeimmistä huomioista on se, että dokumentti on aina ristiriitainen. Realistisen tallennuksen tavoittelu johtaa kuitenkin aina jonkin asteiseen manipulointiin, ja tyylikeinojen rajaukseen. (Von Bagh 2007, 30.)

Dokumenttielokuva ei pyrikään täyteen totuuteen, vaan sen tulee avata uusia näkökulmia ja tulkintamahdollisuuksia. Dokumenttielokuvassa esiintyvät henkilöt voivat olla todellisia, mutta heitä voi myös esittää joku muu henkilö. Tapahtumat ovat myös todellisia, tai ne on voitu lavastaa uudestaan jälkeinpäin. (Dokumenttielokuva n.d.)

Yleismaailmallinen dokumentaariliitto määrittelee dokumentin ja dokumenttielokuvan seuraavanlaisesti: ”jokainen elokuva joka rationaalisin tai emotionaalisin keinoin, todellisista ilmiöistä otetuin kuvin tai vilpittömän tai oikeutetun rekonstruktion kautta pyrkii lisäämään tietoisesti inhimillistä tietämystä sekä paljastamaan ongelmia ja

vaikuttamaan niiden ratkaisuihin taloudelliselta, sosiaaliselta tai kulttuuriselta kannalta.” (Von Bagh 2007, 9.)

Länsimaisessa kirjallisuudessa käsite dokumenttielokuva on syntynyt sillä hetkellä, kun brittiläisen dokumentaarielokuvan pioneeri John Grierson julkaisi luonnehdintansa Robert Flahertyn toisesta tuotoksesta, Moanasta joka on vuodelta 1925. Griersonin mukaan tällaista elokuvaa voidaan määritellä ”dokumentaarisesti todellisuuden luovaksi käsittelyksi”. (Sedergren & Kippola 2009, 18.)

Dokumentti siirtyi televisioon 1950-luvulla ja 1960-luvulla aloitettiin dokumenttejakin näyttää värillisenä. Dokumentit säilyivät kuitenkin marginaaliryhmänä televisiossa niiden ollessa hidastempoisia, vaatiessaan katsojalta keskittymiskykyä ja käsitellessään ongelmia ja niiden ratkaisua. Pituus saattoi myös olla ongelma, sillä televisioon asettuivat paremmin tyyppilliset viihdyttävät fiktiiviset sarjat, joita oli helppo jakaa osiin. Dokumenttien pituus saattoi olla hyvin yksilöllinen, mitä se on tänäkin päivänä. (Rabiger 2004, 31.)

Nykyään dokumenttia voidaan levittää yhä useampia väyliä pitkin, ja mullistavin niistä on luonnollisesti Internet. Internetin avulla pystytään kommunikoimaan ja välittämään tietoa ruohonjuuritasolta, näin on käynyt esimerkiksi Meksikossa Chiapasin köyhässä maakunnassa. Köyhät alkuperäisasukkaat ovat jatkuvasti sodassa maanomistajien ja hallituksen kanssa, mutta he ovat keksineet keinon dokumentoida ongelmistaan ja välittää tietoa tilanteestaan Internetin kautta. Hallitus ei enää kykene vaientamaan kapinoitsijoita, kun tilanteella on todistajia ympäri maailmaa. (Rabiger 2004, 39.)

5.2 Genret eli lajityypit

Dokumentin genre-, eli tyylivaihtoehtoja riittää monia. Tyylilajeja ovat mm. luonto-, tiede-, henkilö-, kulttuuri- ja yhteiskunnallinen dokumentti. Luonto- ja tiededokumenteilla voidaan tarkoittaa sekä dokumenttielokuvaa, että tv-dokumenttia. Kuiten-

kin niitä esitetään pääasiallisesti televisiossa, teatterilevitykseen pääsee hyvin harva. (Saksala 2008, 14.)

Suomessa dokumentin sukupolvet voidaan jakaa pioneereihin (elokuvan ja dokumentin alkuvuodet), yhteiskunnalliseen elokuva ja luovaan dokumenttiin (vuosilta 1980–1990). Pioneerit olivat ensimmäisiä dokumentin, ja luonnollisesti elokuvan tekijöitä. Suurin aihe liittyi kansalliseen identiteettiin, joka heijastaa selkeästi tilannetta juuri itsenäistyneessä Suomessa; kansallisen identiteetin kasvattamisen halu oli vahva. (Aaltonen n.d.)

Opinnäytteessä tyyli on yhteiskunnallinen, tarkasteleva dokumentti. Yhteiskunnallinen dokumentti syntyi vuosina 1960- 1970, joka oli muutenkin kantaa ottavaa aikaa. Aiheet olivat yhteiskunnallispoliittisia, Suomessa ja maailmalla tapahtui paljon poliittisia mullistuksia, esimerkiksi Vietnamin sota. Yhteiskunnalliset dokumentit olivat aikoinaan vasemmistolaisväyhteisiä, ja sisälsivät vahvojakin poliittisia kannanottoja. Jörn Donner, Aito Mäkinen, Risto Jarva olivat ensimmäisiä yhteiskunnallisen dokumentin uranuurtajia. (Aaltonen n.d.)

Luova dokumentti on monipuolinen, niin maailmaa kuin yksilöä itseään tarkasteleva kokeileva taideteos. Dokumentti ei enää ole ainoastaan yhteisöllisiin arvoihin huomiota kiinnittävä tilaustyö, vaan henkilökohtaisista näkökulmista maailmaa tutkaileva teos. (Aaltonen n.d.)

5.2.1 Yhteiskunnallinen dokumentti

Opinnäytetyön videodokumentin kuvaamisella pyrittiin sekä taidonnäytteen tuottamiseen, että tiedon tehokkaaseen keräämiseen ja myöhemmin sen tehokkaaseen välittämiseen. Informaation tallentuminen nauhalle antaa mahdollisuuden tarkastella haastatteluita ja kerättyä materiaalia myöhemmin, ja tilanteen tasalle voidaan palata yhä uudelleen.

Aloittaessa dokumentin tekoa, on perehdyttävä omaan aiheeseen ja ideaan perinpohjaisesti. Tarkoituksena on kuvata yhteiskunnallinen dokumentti, josta esimerkiksi Yleisradion TV1:llä ”Tosi tarina”-dokumenttisarja. Siinä puolen tunnin ajan suomalaiset kertovat asiaa suomalaisille, eli ohjelmassa esitetään syväluotaavaa henkilökuvausta. Henkilöiden ohella dokumenteista välittyvät asiat ja ilmiöt, tapahtumat, ongelmat, ristiriidat ja ihmisten ajatusmaailma. (Saksala 2008, 26.)

Opinnäytteessä ei perehdytä niinkään yksilöön, vaan asiaan tai ilmiöön. Dokumentti on hyvä esimerkki siitä, miten tällaiseen aiheisiin on hyvä tutustua inhimillisin keinoin realistisesta näkökulmasta.

6 OPINNÄYTETYÖN PROSESSI

6.2 Videodokumentin prosessi

6.2.1 Käsikirjoitus

Käsikirjoituksen lainalaisuuksiin kuuluu tarinan alussa esitettävän ongelman ratkaiseminen. Tämä perustuu puhtaasti jo antiikin Kreikassa kauan sitten syntyneeseen draaman kaareen. Asetettu ongelma vaatii päähenkilöltä toimintaa ja tarinan liikkeelle panemista. (Leino 2003, 14.)

Käsikirjoittajan tehtävä audiovisuaalisen (audio tarkoittaa ääntä, visuaalinen viittaa kuvaan) käsikirjoituksen tekijänä poikkeaa tavallisesta kirjoittajan työstä. Kirjoittaja kirjoittaa sanoja paperille, muttei kuitenkaan proosaa, runoja tai edes näytelmäkirjallisuuden tyyppistä tekstiä. Kirjailija kirjoittaa liikkuvaa kuvaa, toimintaa, valotiloja, akustiikkaa, ympäristöä. Käsikirjoituksen kuvallinen, äänellinen, tilallinen tai toiminnallinen yksityiskohta joutuu tässä tiukan tarkastelun kohteeksi. Nämä tekijät valitaan sen mukaan, miten hyvin ne pystyvät välittämään sanomaa eteenpäin katsojalle. (Idström 2003, 30.)

Rakenteeltaan av-tuotannon (lyhenne sanasta audiovisuaalinen tuotanto) käsikirjoitus näyttää yksinkertaisemmalta ja muistuttaa näytelmäkirjallisuutta. Dokumentteihin laaditaan kuitenkin harvemmin täysipainotteista käsikirjoitusta, sillä vuorosanoja ei voi kirjoittaa valmiiksi. Opinnäytteessä keskitytään tuottamaan toimiva käsikirjoituksen runko ja kuvaussuunnitelma.

Av-tuotantoon kuuluu usein kuvakäsikirjoituksen tekeminen. Sitä varten on tehtävä kunnollinen edeltävä taustatutkimus, jotta tiedetään, ketä ja missä kuvataan. On myös tiedettävä, minkälaisia kysymyksiä tullaan esittämään. Kuvakäsikirjoituksessa on koko ohjelman sisältö suunniteltuna, kaikki sisällöstä, rakenteesta ja tarinan kuljuksesta alusta loppuun kaikkine käännekohtineen. Kuvakäsikirjoituksesta syntyy kuvaussuunnitelma, josta selviää, mitä, missä ja millä tyylillä kuvataan. (Saksala 2008, 89- 90.)

Käsikirjoitusmalleja on useita ja voidaan sanoa, että niitä on niin monta kuin on tekijöitäkin. Tavallisin malli sisältää kolme osaa, joista ensimmäiseen sisältyy varsinainen kuva, toiseen ääni ja kolmanteen muut kommentit. (Saksala 2008, 90.) Kuvakäsikirjoitus tarkoittaa käytännössä sarjakuvamaista koontia tarinan sisällöstä.

Arjessa aukkoja – videodokumentin käsikirjoitus löytyy Liitteestä 4.

6.3.2 Synopsis

Synopsis on tiivistetty kuvaus siitä, mistä dokumentissa on kyse. Siinä tulevat ilmi ohjelman sisältö, rakenne ja estetiikka. Synopsiksessa käydään läpi myös kohderyhmä ja tyylilaji. (Saksala 2008, 89.)

Arjessa aukkoja -synopsis löytyy Liitteestä 5.

6.3.3 Treatment

Treatment on kirjallinen dokumentti, joka nojaa käsikirjoitukseen. Juoni ja rakenne tulevat siinä esille, sekä suurimmat käännekohtat. Treatmentia ei kuitenkaan jaeta kohtauksiksi kuten käsikirjoitusta. Samaa muotoa se noudattaa siinä mielessä, että dokumentin alku, keskikohta ja loppu tulee esitellä.

(Treatment n.d.)

Suomessa on käytetty treatmentia harvoin dokumenttia tuotettaessa. Siitä onkin käytetty aikaisemmin suomennosta ”aiepaperi”, johon on luonnosteltu pääpiirteissään se, mitä tuleman pitää. Treatment on synopsisista laajempi selostus ohjelman aiheesta, teemasta/teemoista, näkökulmasta ja aiheen käsittelytavasta. Jo treatmentin kohdalla voidaan tehdä arvioita mahdollisista resursseista. Kuvauspaikkojen, matkakulujen, dramatisointien osuus ja arkistomateriaalien tarvetta voidaan lähteä kartoittamaan. Erityisesti dokumentin tekijöissä löytyy ihmisiä, jotka eivät tee kirjallista suunnitelmaa laisinkaan. He sulkevat suunnitelmat päähänsä, mikä toimii harvemalla tekijällä, mutta dokumentti on näinkin mahdollista toteuttaa. (Saksala 2008, 89.)

Elokuvaaja ja media-alan kouluttaja Matthew Williams (2006, 42) kertoo subjektiivisemmän näkökulman treatmentin tarkoituksesta. Hänen mielestään sitä tulisi päivittää sitä mukaa, kun ideoita tai dokumenttiin liittyvää materiaalia ilmenee. Ideana on se, että käytettävä materiaali tulisi dokumentoida ennen kuin se esimerkiksi joutuu hukkaan. Dokumentin improvisaatiohenkisyys saattaa koitua koko dokumentin tuhoksi, jos esimerkiksi mitään suunnitelmia ei ole kirjattu ylös. Treatmentissa voidaan myös perustella tyylivalintoja, tehdä selvitystä kuvauspaikoista ja käydä läpi minkälaista henkilöstöä on mukana dokumentin teossa.

Treatment löytyy Liitteestä 6.

6.3.4 Tuotantoprosessin purku; breakdown

Täysin ammatillisen produktion resurssit ja prosessit puretaan breakdowniin, joka voi olla esimerkiksi taulukko, johon nämä asiat on listattu. Breakdowniin puretaan kaikki kuvauspaikat ja esimerkiksi esiintyjät jolloin voidaan selvittää myös kuvausten kustannusarvio sekä nähdä konkreettinen kuvausaikataulu. Jotta tällainen asioiden tarkastelu on mahdollista, on ensin purettava käsikirjoitus kohta kohtaukselta. Näin voidaan arvioida, paljonko vaaditaan tiettyjä resursseja; raha, aika, laitteet, henkilöstö. (Breakdown n.d.)

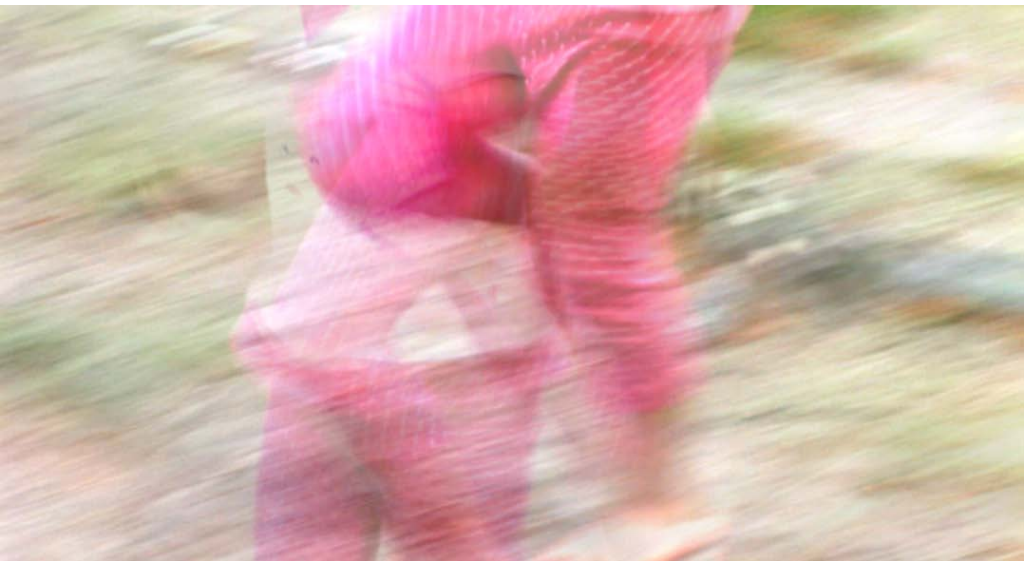
Opinnäytetyössä ei käytetä varsinaista breakdownia, sillä listattavaksi ei jää suuria määriä resursseja. Kuitenkin kuvausten purku suoritetaan, josta ilmenee myös mitä laitteita on käytetty ja esimerkiksi ketkä henkilöhahmoista esiintyvät missäkin kohtauksissa.

Ensimmäinen kuvauspäivä 7.7.2010

Kuvaukset aloitettiin kuvituskuva kuvaamisella. Kuvituskuva tarkoittaa täytekuva ohjelmiin tai mihin tahansa multimediaesitykseen.

Dokumenttiin haluttiin teeman mukaista kuvituskuva, joten kuvasimme 1-5-vuotiaita lapsia ja kuvauspaikaksi valittiin leikkipuisto. Lasten vanhemmat olivat meille entuudestaan tuttuja, joten aikataulusta ja lupa-asioista oli helppo sopia etukäteen. Vanhempien kanssa tehtiin kirjallinen sopimus, joka toimi samalla lupana lasten kuvaamiseen. Samalla määriteltiin kuvamateriaalin käyttö videodokumentissa ja se, kuinka lapset siinä esiintyisivät. Tärkeintä oli muistaa, ettei lasten kasvoja tulisi paljastaa dokumentissa. Keskityttiin siis kuvaamaan lapsia sellaiselta etäisyydeltä ja sellaisista kuvakulmista, että heidän tunnistamisensa ei olisi mahdollista.

Kuvituskuvana kuvattiin paljon myös sellaista lähikuvaa, jolla lähinnä pyrittiin luomaan intensiivistä liikkeen havainnointia. Tämä toimi parhaiten silloin, kun keskityttiin kuvaamaan jalkojen, käsien tai vaikkapa hameen helman liikettä.

KUVA 1. Kuvasarja liikkeen havainnoinnista

Koska kyseessä oli lasten kuvaaminen, tuntui leikkipuisto ihanteelliselta miljööltä; lapset saivat olla vapaasti ja leikkiä oman mielensä mukaan ilman mitään käsikirjoituksia. Sää suosi meitä auringon paisteella, joten kuvauksia ei tarvinnut lykätä tai aikaistaa.

Kuvaukset suoritti pääasiallisesti medianomi-opiskelija Heidi Ruotanen, mutta kuvituskuvausten aikana myös sosionomi-opiskelija Johanna Masalinin osallistui kuvaamiseen. Käytettävissä oli tällöin siis kaksi kameraa, yksi HDV-kamera ja DV-kamera. Toiselle kameralle, pääasiallisesti HDV-kameralle, oli varattuna oma kamerajalkansa tasaisen kuvan saamiseksi. Äänen nauhoitusta varten oli HDV-kameraan kytkettynä yksi Sennheiser-merkinen mikki jota voidaan myös kutsua suuntapuikoksi.

Samana päivänä kuvattiin pieniä pätkiä kuvituskuvaa kesäisestä luonnosta; maisemaa, kukkia, ylipäätään kesäistä miljöötä. Dokumenttiin haluttiin vuodenaikakytös, vaikka se ei asiasisällöllisesti olekaan merkittävää. Sidos toisi lähinnä valoisuutta ja tunnelmaa aiheeseen, jotta se ei vaikuttaisi niin raskaalta.

Kuvakulmat vaihtelivat paljon lähikuvista puolilähikuvaan ja siitä yleiskuvaan. Yhtenä tyylikeinona lasten kuvauksissa oli zoomin eli kuvan rajauksen käyttäminen; kuvan tiivistäminen ja näytti lapsesta rajallisen alueen, esimerkiksi juoksevat jalat.

Toinen kuvauspäivä 7.7.2011

Toisena kuvauspäivänä kuvattiin Pihtiputaan sosiaalityöntekijän Elma Tainion haastattelu. Mukana olivat samat kalusteet kuin edelliselläkin kuvauskerralla. Elma Tainion haastattelu kuvattiin Pihtiputaan sosiaalitoimiston tiloissa; hänen omassa työhuoneessaan sekä aulatiloissa.

Tämä oli ensimmäinen henkilöhaastattelu videodokumenttia varten. Tilannetta varten työnjako tehtiin niin, että Heidi kuvaisi toisella DV-kameralla käsivaralta, jotta kuvakulmiin saataisiin enemmän vaihtelevuutta, ja Johanna toimisi pääosin haastattelijana. Toinen käytettävissä oleva HDV-kamera asetettiin kuvaamaan jalan avulla. Jalallisen kameran kuvakulmaa vaihdettiin aina tauon aikana, jotta myös tällä kameralla saataisiin vaihtelevaa kuvakulmaa. Lisäksi käytössä oli sanelija, jonka avulla tallennettiin puhe tulevaa litterointia varten.

Ensiksi kuvattiin Tainion haastatteluosuus. Ongelmia aiheutti valon riittävyys; meillä ei ollut mukanaamme lisävaloa kuljetuksellisista syistä, ja sitä olisi ilman oppilaitoksen avustusta ollut vaikea hankkia. Tämä ongelma oli tiedossa jo aikaisemmin, mutta dokumenttia kuvatessa otimme tietoisesti riskin.

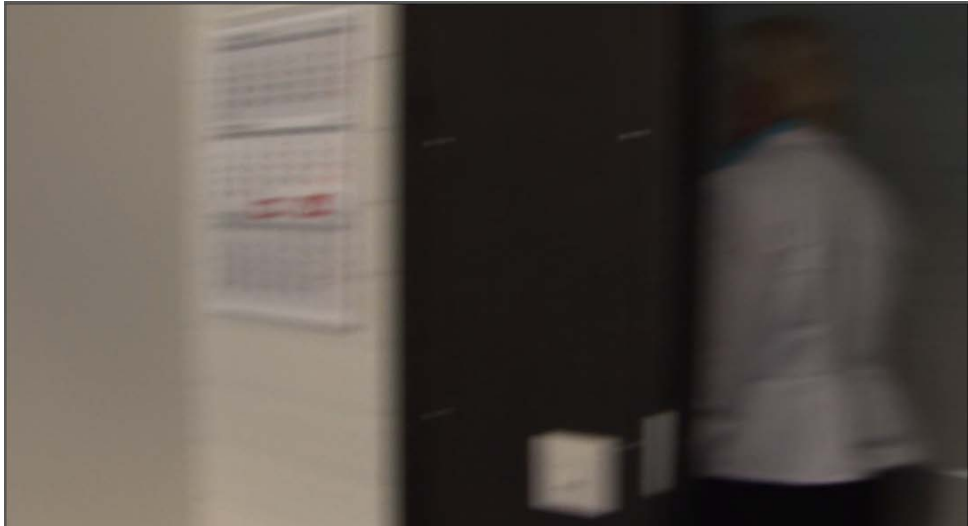
Kesken haastattelun kuvaamisen DV-kameran kenno meni rikki. Tämä tarkoitti sitä, että kuva tallentui sinisen värisenä, eivätkä kameran värinmäärittelyt enää toimineet oikein. Kamera oli ollut jo aikaisemmin rikki, minkä ilmeisesti muut lainaajat ja opettajat tiesivät, mutta silti se oli jätetty huoltamattomana laitevaraston hyllyyn, ja otimme sen tietämättä tästä seikasta. Kuvaukset suoritettiin loppuun kahdella kameralla, mutta sinistä kuvaa ei ole voitu käyttää ollenkaan.

KUVA 2. Lähikuva, jossa esimerkki kameran kennon rikkoutumisesta, kuvassa Eija Hiekka

Haastattelun jälkeen saatiin lupa kuvata muuallakin sosiaalitoimiston tiloissa, jonka jälkeen kuvattiin pieni seurantapätkä Elma Tainiosta. Kuvauksia suoritettiin toimiston aulassa ja ulkopuolella, lisäksi kuvattiin kohtauksia joissa kamera seuraa Tainiota hänen toimistonsa ovelle.

KUVA 3. Esimerkki seurantakuvasta, kuvassa Elma Tainio

Kolmas kuvauspäivä 8.7.2010

Sosiaaliasiamiehen Eija Hiekan kuvaukset seurasivat kolmantena kuvauspäivänä. Hänen haastattelunsa kuvattiin myös hänen työpaikallaan KOSKE:lla, eli Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksessa Jyväskylässä. Kuvaukset etenivät saman kaavan mukaan kuin Elma Tainionkin: ensin kuvattiin varsinainen haastattelu ja sitten pieni seuranta-pätkä.

Neljäs kuvauspäivä 9.7.2010

Neljäntenä kuvauspäivänä suoritettiin asiakasperheen kuvaukset. Kuvauksiin osallistui perheen isä Jani Penttinen ja äiti Ella Hakkarainen, ja meille annettiin lupa lasten kuvaamiseen; he näkyvät joissakin kohtauksissa enimmäkseen taustalla. Kuvaukset suoritettiin heidän kodissaan, mikä oli heidän mielestään luontevinta. Myöskin koko lapsiperheen paikalla olo loi tunnelmaa, kun lapset leikkivät taustalla ja vierailevat silloin tällöin vanhempiansa luona. Tämä antoi ylipäätään kodikkaan ja mukavan tunnelman.

Asiakasperheen kuvaukset olivat erittäin tervetullut lisä dokumenttiin, heissä tiivistyy sekä sosiaalityön prosessien toimivuus kuin myös sen haasteetkin. Juuri he pystyivät tarinankerronnallisesti johdattelemaan aihetta ja koko dokumenttia eteenpäin ja tuomaan sen lähelle ihmistä.

Asiakasperheestä ei kuvattu seurantaosiota. Asuinympäristön profilointi haluttiin myös jättää aiheen ulkopuolelle, jotta heidän yksityisyytensä ei vaarantuisi. Kuvaukset olivat lähinnä puolilähikuvia ja yleiskuvia, sillä liikkumavaraa oli vähän.

Viimeinen kuvauspäivä 10.7.2010

Viimeisenä kuvauspäivänä kuvattiin kuvitteellisen Crazy kitty-tuotantoyhtiön mainos, joka näkyy videodokumentin alussa. Pääroolissa mainoksessa on kissanpentu. Kissan leikeistä kuvattiin tarkoituksellisesti särökuvaa niin kutsutulla DV-kameralla, joka oli tarkoitettu kaiken varalle jos jompikumpi paremmista kameroista lakkaisi toimimasta.

6.3.5 Perustietoa editoinnista ja sen prosessikuvaus

Yksinkertaisuudessaan editointi tarkoittaa kuvan, videon tai audion eli äänen muokkaamista. Tämä voi tarkoittaa näiden kaikkien kohdalla mm. leikkaamista, erilaisten tehosteiden tai siirtymien lisäämistä, tallentamista uudessa formaatissa (esimerkiksi

musiikki on usein mp3-muodossa, kun taas video AVI-tiedostomuodossa) tai jotain muuta vastaava operaatiota, jossa alkuperäistä elementtiä muokataan uuteen muotoon. Editointiin löytyy monia sopivia ohjelmia, kuten esimerkiksi video-editointiin sopivia ohjelmia ovat mm. Adobe Premiere (Pro/Elements), Pinnacle Studio, Windows Movie Maker, Virtualdub, Ulead Video Studio ja Sony Vegas. Audio-editointiin mm. Audacity, Sound Forge ja Adobe Audition. Kaksiulotteisten kuvien editointiin suosittuja ohjelmia ovat mm. Adobe Photoshop (CS/Elements), GIMP, Paint.NET ja Paint Shop Pro Photo. (Editointi n.d.)

Kuvausten jälkeen materiaali katsotaan kokonaisuudessaan läpi. Nykyisillä editointi- eli leikkausohjelmilla voidaan jo tässä vaiheessa poistaa ja valikoida kuvamateriaalia. Osasta näkee heti, että se ei ole laadukasta kuvaa tai potentiaaliset käyttövalmiit videon pätkät. Dokumentin haastattelut on hyvä purkaa tekstiversioiksi, jolloin huomataan sisällön puolesta parhaat kohtaukset ja kartoitetaan niitä asioita, jotka tulisi ilmetä videossa.

Tämän jälkeen syntyy leikkauskäsikirjoitus. Se on tarkempi suunnitelma siitä, mitä kuvia ja kohtauksia käytetään ja kuinka tarina muotoutuu. Useimmiten käytettävissä on muitakin elementtejä kuin kuvaa ja ääntä (kuten musiikkia), esimerkiksi grafiikkaa, animaatioita ja arkistopätkiä. Nämäkin löytävät paremmin paikkansa leikkauskäsikirjoituksessa. (Saksala 2008, 150- 151.)

Editointi- eli leikkausprosessi aloitettiin heti kuvamateriaalin keräämisen jälkeen. Materiaali tuotiin ensin DV-nauhalla tietokoneelle sopivaan ja ylipäättään sähköiseen tiedostomuotoon. Viestinnän editointitilassa (pienempi huone, jossa sijaitsevat editointiin soveltuvat laitteet, yleensä nämä tilat ovat äänieristetympiä) käytettiin tähän soveltuvaa nauhuria, josta koostettiin editointiohjelman, Adobe Premieren, avulla sopivat videopätkät dokumenttia varten.

Tarinaa voidaan koostaa monella tavalla, ja näitä keinoja voidaan jakaa erilaisiin tapoihin leikata. Yksi tapa on prosessimaisen rakenteen luominen, siinä kaikki ohjelman

elementit tuodaan editointiohjelmaan samassa järjestyksessä kuin on alun perin suunniteltukin. Tämän jälkeen kronologista järjestystä voidaan tarvittaessa muuttaa. Punonta on tapa jossa kaksi eri tarinaa leikataan ensin omiksi kokonaisuuksikseen, ja jotka ”punotaan” sen jälkeen yhteen. Tapoja on siis monia, nuo vain muutama esimerkki. (Saksala 2008, 151- 152.)

Alkuprosessin editointia kutsutaan raakaeditoinniksi. Siinä koostetaan dokumentin kannalta olennaisimmat kuvamateriaalit ja lajitellaan ne käyttötarkoituksen mukaan. Pidemmissä editointitöissä, kuten opinnäytteen tuotannossa, käytettiin ohjelmassa aikajanaa pilkkovaa sequence toimintoa. Tällä toiminnolla pystyttiin järjestämään eri materiaalit aikajanalalle. Aikajana on editointiohjelmassa lineaarinen tila, johon kuva- ja äänimateriaali voidaan asettaa.

Äänen editointiin kuului lähinnä musiikin leikkaus ja äänentasojen korjaaminen. Musiikin editointi oli helppoa Antti Auhtolan soittaessa kosketinsoittimella kokonaisia monen minuutin mittaisia kappaleita, joista pystyi hyvin valikoimaan sopivat osuudet sopiviin kohtauksiin. Niihin lisättiin pientä äänentasojen korjausta ja efektejä, eli tehosteita.

Dokumentin editointiin käytetään Adobe Premiere Pro CS 4-ohjelmaa, mutta muilla editointiohjelmissa voidaan siihen luoda esimerkiksi grafiikkaa Adobe Photoshop CS 4-kuvankäsittelyohjelmalla.

6.3.5 Haastattelut

Karkea jako erilaisten haastattelutyyliden välillä on erotella strukturoitu sekä strukturoimaton tyyli toisistaan. Ensimmäisessä on selkeästi muotoillut kysymykset sekä vastausvaihtoehdot, joita noudatetaan hyvin tarkasti ja kysymykset esitetään aina samassa järjestyksessä. Tällä koetetaan estää haastattelijan vaikutus saataviin tuloksiin haastattelutilanteessa. Toisena on vapaampi strukturoimaton tyyli, joka nimensä mukaan antaa molemmille osapuolille joustovaraa haastattelutilanteessa. (Ruusu-vuori & Tiittula 2005, 11.)

Opinnäytetyömme noudatti puolistrukturoitua tyyliä, joka on näiden edellä mainittujen välimaastossa. Puolistrukturoitu haastattelumuoto ei ole tarkoin määritelty, vaan siitä löytyy monia erilaisia tulkintoja. Joidenkin mukaan kysymykset ja niiden muotoilut ovat kaikille haastateltaville samanlaisia, mutta järjestystä voidaan vaihdella haastattelijan toimesta. Toisena määritelmänä on kysymysten määritelty muoto, mutta mitään vastausvaihtoehtoja ei ole valmiiksi annettu, jolloin haastateltavat vastaavat kysymyksiin omin sanoin. Kolmantena määritelmänä ovat valmiit kysymykset, joita haastattelijä voi hieman muokata halutessaan, jolloin sananmuodot voivat vaihtua eri tilanteissa. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47.)

Valinta puolistrukturoituun haastattelutyyliin mahdollisti meille kysymysrunгон käyttämisen sekä kysymysten hienovaraisen muokkaamisen ja lisäkysymysten teon haastattelutilanteessa. Tämä oli mielestämme sopivin tyyli haastattelutilanteisiin. Vapaampi tyyli myös luo paremmin rennompaa ilmapiiriä ja kunnioittaa haastateltavaa ja hänen meille antamaansa aikaa. Etenimme lähinnä haastateltavan haluamien taukojen ja levähdysten puitteissa.

Kasvokkain toteutettava haastattelu on ollut opinnäytteemme kannalta luonnollinen ja osin pakollinenkin valinta, sillä haastattelumateriaalia hyödynnetään sekä raporttiin että videodokumenttiin. Haastattelumenetelmä mahdollistaa myös lisäkysymysten ja tarkennusten teon sekä kysymysrungosta poikkeamisen, mikä tuottaa myös mielenkiintoisia vastauksia tai voi tuoda haastateltavan mieleen uusia esimerkkejä. Kysymykset on pyritty tekemään niin, etteivät ne ole johdattelevia tai tähtää tietyn vastauksen tuottamiseen. Esimerkki sosiaalityöntekijä Elma Tainiolle osoitetusta kysymysrungosta löytyy liitteistä, Liite 1.

Haastattelun hyvänä puolena on se, että molemmat osapuolet ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Haastattelumenetelmä on sinällään joustava, jotta haastateltava voi tuoda julki vapaammin omia kokemuksiaan ja mielipiteitään. Lisäksi haastattelijalla on usein mahdollisuus muuttaa kysymysrunгон järjestystä tai kysyä tarkentavia kysymyksiä. Tämän lisäksi kohtaamisen edetessä saattaa tulla ilmi uusia, odottamat-

tomia seikkoja, joihin voidaan reagoida molemmin puolin luontevasti. Haastattelun etuna on myös se, että aiheeseen voidaan myöhemmin palata ja kysyä tarkennuksia epäselviin kohtiin. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 193–194.)

Yleisimmin haastattelupaikkoina ovat haastateltavien kodit, työpaikat, koulut tai jokin vapaasti valittu paikka. Paikan määräytymiseen vaikuttaa kuitenkin sen rauhallisuus ja turvallisuus haastateltavaa ajatellen. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 73–74.) Opinnäytetyömme haastattelut tehtiin sovittujen aikataulujen mukaisesti kuvattavien henkilöiden kotona tai heidän työpaikkojensa toimistohuoneissa etukäteen sovitusti. Nämä paikat olivat luonnollisimmat valinnat kuvauspaikoiksi juuri haastateltavien mukavuutta ajatellen. Lisäksi oli erityisesti otettava huomioon tilan rauhallisuus, jotta äänenlaatu olisi videodokumentissa mahdollisimman hyvä ja häiriötön.

Kaikki videokuvaukset tehtiin intensiivisessä jaksossa reilun viikon aikana heinäkuun alussa arkipäivien aikana. Haasteena olikin järjestää aikataulut kaikille sopivaksi, sillä intensiivinen kuvausjakso johtui lähinnä kuvausvälineiden varaustilanteesta ja niiden saatavuudesta kesäaikaan. Sinällään tiivis aikataulu oli myös hyvä asia, sillä saimme kaiken tarvitsemamme kuvatuksi nopeassa tahdissa, jolloin saimme myös lisää käsiteltävää materiaalia kirjallista raporttia varten.

Haastattelutilanteessa oli jokaista haastateltavaa varten yksilöity valmis kysymysrunko, joka oli lähetetty kuvattaville henkilöille etukäteen. Näin ollen kysymysrunkoja oli kolme hieman erilaista – sosiaalityöntekijälle, sosiaaliasiamiehelle sekä asiakasperheelle omansa. Jokaisella haastateltavalla oli siis mahdollisuus tutustua siihen hieman etukäteen. Toki tässäkin oli poikkeuksia johtuen sähköpostien toimivuudesta ja tiedon kulusta - tämän takia toisilla haastateltavilla oli enemmän aikaa valmistautua kuin toisilla. Opinnäytetyön liitteenä on jo aikaisemmin mainittu esimerkki kysymysrungosta, joka on suunnattu sosiaalityöntekijälle. (ks. Liite 1.)

Asiakasperheeltä pyydettiin pienimuotoinen tarina sähköpostitse etukäteen, jotta heidän tarinaansa olisi enemmän aikaa tutustua ja valmistella sopiva kysymysrunko. Tällä tavalla osattiin lähestyä asiakasperhettä tilanteen vaatimalla tavalla.

Kysymysrunгон tarkoituksena oli antaa tukea haastateltaville, jotta kuvaustilanne olisi mukavampi, eikä suurempia yllätyksiä kysymysten suhteen tulisi. Etukäteen kerrottiin, että kysymysrunkoon on mahdollista tehdä tarkennuksia tai muutoksia kuvausten kuluessa opiskelijoiden tai haastateltavien toimesta. Haastattelun aihealueet oli myös kerrottu jo etukäteen ennen varsinaisen kysymysrunгон lähettämistä.

6.3.6 Litterointi

Haastattelumateriaali tulee yleensä litteroida eli purkaa teksti sanoiksi. Litterointia aloittaessa täytyy muistaa, että se on melko aikaa vievää puuhaa ja vaatii tarkkuutta. Etukäteen on hyvä päättää ryhtyykö litteroinnissa purkamaan haastattelun sanasta sanaan vai teemoittain valikoiden, mitä tarvitsee. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 138–140.)

Opinnäytetyössä haastattelumateriaali on tallennettu videokameran lisäksi omaan kansioonsa sanelijaan myöhempää käyttöä varten. Näin on helpompi purkaa materiaali sanelijasta tietokoneelle ja litteroida sitä kautta kuin käydä materiaalia läpi videokameran nauhalta.

Litteroinnin tarkkuudessakin on eroja sen mukaan millaista tutkimusmenetelmää käytetään tai analysoidaanko esimerkiksi tutkimuksessa eleitä, joita haastattelun aikana ilmenee. Näin ollen on tärkeää merkitä sanallisen litteroinnin lisäksi esimerkiksi tauot, eleet tai äänenpainot muistiin, mikäli niillä on painoarvoa analysointivaiheessa. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 16.)

Opinnäytetyössämme on käytetty tarkkaa litterointia, joka kohdistuu pelkästään puheen tallentamiseen, sillä emme pyri analysoimaan esimerkiksi eleitä – sanallinen informaatio on raportointiosuudessa tärkeämpi. Tarkan sanallisen litteroinnin avulla voimme varmistua haastateltavien mielipiteiden ja asiantiedon tallentumisesta oikein kirjallisessa muodossa. Tämän lisäksi perusteluna on se, että henkilöiden haastatteluista on käytetty suoria lainauksia analyysissä. Kuitenkin videodokumentista katsoja voi seurata myös ilmeitä ja eleitä sekä tehdä omia tulkintojaan.

7 HAASTATTELUMATERIAALIN ANALYYSI

Opinnäytetyön analyysi perustuu puolistrukturoituun teemahaastatteluun, joka on esitelty aikaisemmin. Sen mukaan analyysiin on otettu mukaan vain keskeisimmät teemat, joita tässä tarkastellaan. Teemoittelumenetelmän mukaan haastattelut jaettiin eri aiheisiin sen mukaan kun ne ovat ilmenneet ja niistä on valittu neljä pääotsikkoa. Teemoittelu seurasi osaltaan kysymysrunkojen mukaisia aiheita, joista valitsimme opinnäytteenme analyysin kannalta keskeisimmät. Keskeisimmiksi teemoiksi valitsimme asiakasmäärän ja sen kasvun, pienten kuntien piirteet, isojen kuntien piirteet sekä palveluaukon.

Analyysin aihealueiden havainnointiin on käytetty suoria lainauksia haastatteluista.

7.1 Asiakasmäärä ja sen kasvu

Jo ensimmäisen teeman tarkastelu tuottaa kahdenlaisia tuloksia, joihin on kiinnitetty huomiota. Keskeisimpänä ajatuksena on se, että lastensuojelun avohuollon asiakasmäärät ovat nousseet kunnassa kuin kunnassa riippumatta sen koosta. Tämä seikka tulee ilmi sekä Eija Hiekan (2010) haastattelun yhteydessä sekä opinnäytteen teoriaosuudessa aikaisemmin. Toisaalta taas tilastojen valossa esimerkiksi Pihtiputaalla vuosien 2005–2009 aikana asiakkaiden kokonaismäärä on pienentynyt kolmanneksella. Elma Tainion haastattelussa tälle ei löydetty yhtä selittävää tekijää, mutta kävi ilmi se, että Wiitaunionin alueella, johon Pihtipudas myös kuuluu, on panostettu ennaltaehkäisevään sekä moniammatilliseen työhön aikaisempaa enemmän. (Tainio 2010.)

Asiakasmäärien nousuun voidaan ajatella vaikuttaneen muun muassa uuden lastensuojelulain, jonka vuoksi asia on noussut enemmän julkiseen keskusteluun. Uuden lain myötä ilmoitusvelvollisten määrä on kasvanut sekä mahdollista koulutusta ja tiedotusta on lisätty eri ammattilaisten sekä tavallisten kansalaisten keskuudessa. (Hiekka 2010.)

Lisäksi haastatteluista nousi esiin asiakasmäärien kasvun syyksi muun muassa vanhempien keinottomuus lastensa kasvun tukijoina ja heidän voimavarojensa vähyyys. Kysymys ei ole siis pelkästään esimerkiksi toimeentulon pulmista, vaan enemmänkin kasvatuskeinojen puuttumisesta arjessa (Hiekka 2010). Tämän lisäksi esillä on ollut Elma Tainion (2010) mukaan nuorten ja lasten käytöspulmat, jotka lisäävät myös avohuollon ja yleensäkin lastensuojelun tarvetta kunnissa. Käytöspulmat voivat liittyä esimerkiksi rikolliseen käyttäytymiseen tai humalahakuiseen juomiseen, joihin halutaan välittömästi puuttua nuoren tai lapsen turvallisuuden tähden. Vanhempien päihteiden käytön haitat ja vaarat ovat myös selkeitä syitä, jotka tulee huomioida.

Kiinnostavaksi seikaksi nousi myös se, että haastateltu asiakasperhe koki yhteisöllisyyden heikkenemistä esimerkiksi naapuruston kesken, mitä voitaisiin jollain tavalla myös pitää yhtenä selittävänä tekijänä. (Hakkarainen 2010.) Perheyhteisön apu ja turva voivat olla kaukanakin, eivätkä esimerkiksi isovanhemmat ole perheiden arjessa mukana. Myöskin nykyinen liikkuva elämäntyyli - opiskelun ja työn perässä muuttaminen, voivat vaikuttaa perheyhteisöjen etäännyttämiseen. Osittain samaa mieltä on myös Eija Hiekka (2010), joka peräänkuuluttaa ”koko kylä kasvattaa” – henkeä tähän pirstaloituneeseen yhteiskuntaan, jotta vastuu jakautuisi tasaisemmin.

Se et otetaan tavallaan vastuuta toisten lapsista, et ku joskus aikasemminhan niinkö lapset on voinu viedä naapuriin, että kattokaas noita. Että eihän enää voi tehdä sillai. Et mä luulen et se ehkä vois vaikuttaa. (Hakkarainen 2010.)

Yleisesti kuntien kohdalla voidaan puhua siitä, että resurssien pienentäminen ja ihmisten palvelujentarve eivät enää kohtaa toisiaan. Asukkaiden tarpeet lisääntyvät ja monipuolistuvat ja kuntien paineet ja veloitteet kasvavat samalla, mutta näitä ei kyetä välttämättä huomioimaan puutteellisten resurssien valossa. (Hiekka 2010.)

Ennaltaehkäisevään työhön tulisi panostaa enemmän ja sitä perään kuulutetaan muutenkin koko ajan. Resurssit kuitenkin lasketaan ehkä enemmän peruspalveluiden tuottamiseen ja ylläpitämiseen, jolloin sitä ei riitä muiden paikkaamiseen. (Tainio 2010.)

7.2 Pienten kuntien piirteitä

Haastattelujen myötä esille saatiin kuntien erityispiirteitä, joita nyt käsitellään tässä teemassa pienemmän kunnan osalta. Kuntien tilanteet ovat aina yksilöllisiä, eivätkä siihen välttämättä vaikuta sen pinta-ala tai asukasmäärä. On kuitenkin huomattavissa tyypillisiä riskejä sekä positiivisia huomioita sekä pienten että isojen kuntien osalta.

Pienen kunnan riskit liittyvät esimerkiksi pätevien ja pysyvien työntekijöiden pulmaan, johon liittyy paljon vaikuttavia asianhaaroja, joita tässä kappaleessa käsitellään. Yksinäisen työntekijän haaste ilmenee helposti, kun työntekijällä ei ole saatavilla kollegan tukea tai muita asiantuntijoita ei ole käytettävissä. Tämä seikka haavoittaaakin pienten kuntien lastensuojelua, sillä tietynlainen asiantuntemus saattaa kärsiä, kun tarvittavaa tukea ei ole saatavilla. Lastensuojelutapauksissa usein vaaditaan parityöskentelyä, mutta joissakin kunnissa saattaa olla vain yksi sosiaalityöntekijä, jonka on mahdotonta saada apua tekemässään työssä tarpeen tullen. (Hiekka 2010.)

Myös työntekijöiden vaihtuvuuteen liittyy pulmia muun muassa tiedon saannin tai sen katkeamisen sekä asiakassuhteiden rakentamisen yhteydessä. Asiakassuhteissa näyttäytyy myös se, että pienemmissä kunnissa työntekijävaihdokset voivat jopa olla jossain määrin toivottujakin asiakkaan tai työntekijän itsensä toiveesta. Joskus voidaan ajautua näkemyseroihin siitä, miten tulisi toimia, eikä yhteistyö suju siinä määrin kuin se olisi kaikille osapuolille edullista. Näissä tapauksissa olisi helpompaa, jos työntekijöitä voitaisiin vaihtaa ja näin aloittaa asiakassuhde ikään kuin alusta ilman vanhojen ristiriitojen olemassaoloa. (Hiekka 2010.)

Näihin asioihin on kiinnitetty huomiota entistä enemmän ja kehitetty erilaisia ratkaisumalleja ajatellen pienten kuntien haasteita. Nykyään on tullut enemmän muun muassa isompia toiminta-alueissa, joiden kautta koetetaan löytää ratkaisua puhututaviin ongelmakohtiin. Niissä työntekijä saa itselleen laajemman turvaverkon, jolloin kollegoiden apuun ja tukeen voidaan enemmän nojautua ja asiantuntemus on lähempänä. Myös työntekijän työssä onnistuminen ja saavutetut tulokset tulevat näkyvämmiksi ja edesauttavat työntekijän jaksamista. Toki asiaan liittyvät myös väli-

matkakysymykset toiminta-alueiden laajentuessa, sillä se on yksi asia, mikä näitä edellä mainittuja asioita myös karsii ja vie paljon resursseja. (Hiekka 2010.)

Kuntien taloudelliset tilanteet vaikuttavat siihen, pystytäänkö työtä tekemään aivan lain edellyttämin velvoittein. Kuntaliitoksilla ja yhtymillä kunnat pyrkivät yhdistämään ja tehostamaan palveluitaan, jotta nämä velvoitteet täyttyisivät. Esimerkiksi Wiitaunioni on kahden kunnan, Viitasaaren kaupungin ja Pihtiputaan kunnan, yhteistyön muoto ja kuntayhtymä jolla pyritään säilyttämään kuntalaisille tarpeellinen ja monipuolinen palveluverkosto. Tällöin lastensuojelussa Pihtiputaan kunnan lastensuojelun sosiaalityöntekijä Elma Tainio (2010) kykenee saamaan kollegoitten ja eri alan asiantuntija-apua kahden kunnan laajuudelta. Molemmat kunnat säilyvät itsenäisinä organisaatioinaan, mutta tukevat tällä oman alueensa palveluntarjontaa ja kehittämistä.

Pienten kuntien ajautuminen isompiin toiminta-alueisiin voi johtaa myös tiettyihin ongelmiin tai riskeihin. Eija Hiekan (2010) mukaan ylisuuret toiminta-alueet voivat tuottaa rakenteellisia pulmia esimerkiksi prosessien valmistelemisen ja itse toteutuksen välillä. Juuri tilaaja-tuottajamalli on aiheuttanut sekaannusta esimerkiksi asiakkaiden näkökulmasta, kun ei enää tiedetä onko palvelu kunnan vai jonkin muun tahon järjestämää palvelua. Tilaaja-tuottajamallissa on erotettu tilaaja ja tuottaja toisistaan, jolloin kunta voi esimerkiksi tilata palvelun yksityiseltä sektorilta.

Elma Tainio (2010) viittaa myös hieman samaan ilmiöön kritisoidessaan juuri tiimiraajojen hämärtymistä yhdistymisten myötä. Tiimien toimintarajat tulisi selkeyttää tarkemmin jokaisessa toiminta-alueessa. Toki positiivisena asiana on juuri naapurikuntien voimien yhdistäminen, jolloin perheiden auttaminen onnistuu yhdessä paremmin.

Pienten kuntien etuna ja valttina voidaan käyttää tuttuuden tunnetta ja joustavuutta. Palveluiden järjestämistä voidaan miettiä ajan kanssa asiakkaan tarpeiden mukaan, jolloin yksilöllisyys otetaan paremmin huomioon. Luovuutta käytetään enemmän ja kunnat on ehkä myös pakotettukin löytämään vaihtoehtoisia ratkaisuja perheiden auttamiseksi. (Hiekka 2010.)

7.3 Isojen kuntien piirteitä

Isompien kuntien lastensuojelussa työtä on paljon ja aikaa ajoittain vähemmän, jolloin työ voi olla hieman sektoroituneempaa. Tällöin työn eri osa-alueita voidaan joutua pilkkomaan pienempiin osiin, jotta se saataisiin sujumaan nopeammin ja tehokkaammin. Toisaalta taas tiukemmat suunnitelmat ja kuvitelmat siitä, miten asioiden tulee mennä, voivat aiheuttaa näennäistä tehokkuutta ja asiakastapausten tai -prosessien pintapuolisempaa tarkastelua. Näiden lisäksi hallintomallien tiukkuus sekä joustamattomuus ja yksittäisen sosiaalityöntekijän vapaus toimia voivat olla paljon sidotummat kuin pienemmässä kunnassa. (Hiekka 2010.)

Lisäksi tärkeänä huomiona nousi esiin se, että kriteerit lastensuojelun täyttymisestä voivat tiukentua ihan vain sen takia, että työtä joudutaan tekemään kaavamaisesti liukuhihnatyönä. Joudutaan ehkä hieman liian pitkäänkin katsomaan tilanteen kehittymistä, kun työ sektoroituu liiaksi. Eija Hiekan (2010) mukaan näissä tapauksissa seuraukset usein joudutaan maksamaan rankempina lastensuojelun toimina, huostaanottoina. Näissä asioissa hyvin suunniteltu edistää sitä, että asiakkaan toiveet kuunnellaan ja kokonaistilannetta katsotaan tarkemmin, jolloin mahdolliset sijaishuollon toimet ehkä jäävät kokonaan pois.

Isommat kunnat hyötyvät siitä, että tarjontaa voidaan järjestää monipuolisemmin ja esimerkiksi nuorten ja lasten harrastusmahdollisuuksiin voidaan panostaa enemmän. Palvelutarjotinta kyetään hyödyntämään paremmin esimerkiksi erilaisten hankkeiden tarjoamien palveluiden kautta. Toisaalta taas hankkeiden ja projektienkin vaihtelevuus värittävä osittain tarjotinta tilanteiden muuttuessa. (Hiekka 2010.)

7.4 Palveluaukko

Yksilö- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa ei mielestäni voi olla palveluaukkoja. Jos ajatellaan, että perheessä tehdään palvelutarpeen arviointi ja huomataan, että perhe tarvitsee tietyt palvelut, niin mielestäni olisi aika erikoista, jos niitä palveluja ei sitten järjestettäisi. Eli palveluaukot, sikäli kun niitä on, ne ovat enemmän siellä peruspalvelujen ja ennaltaehkäisevän lastensuojelun puolella. (Tainio 2010.)

Palveluaukkoja etsittäessä törmätään ensimmäisenä ajatukseen, jonka mukaan kehitettävää löytyy erityisesti peruspalveluista. Ajatuksen ytimenä on se, että osa apua tarvitsevista perheistä pärjäisi toimivan peruspalvelutarjottimen kanssa, eikä heidän näin ollen tarvitsisi hakeutua esimerkiksi lastensuojelun piiriin. (Tainio 2010.)

Suureksi huomion arvoiseksi asiaksi opinnäytetyön haastatteluissa on noussut kotipalvelun puuttuminen normaalipalveluista. Elma Tainion (2010) mukaan tällä hetkellä esimerkiksi Pihlputaan kunnassa kotipalvelua on haettava käytännössä lastensuojelun puolelta, jolloin myös resurssikysymykset kääntyvät pääläelleen. Perhe, joka selkeästi pärjää peruspalveluiden tuella, hakeutuu lastensuojelun asiakkuuteen, jolloin osa resursseista kääntyy pois sieltä, missä niitä eniten tarvittaisiin. Tuki jää pois sellaisilta perheiltä, jotka ovat enemmän lastensuojelun palveluiden tarpeessa.

Kunnissa tulisi olla kotipalvelua tarpeen mukaan, joka on sosiaalihuoltolain edellyttämää, mutta useimmissa kunnissa tämä ei toteudu. Painotus on selkeästi siirtynyt vanhuspalveluihin, jolloin lapsiperheet jäävät huonommalle osalle. Joissakin kunnissa on otettu käyttöön palvelusetelit, joilla perhe itse voi hankkia tarvitsemansa palvelun. Tähän tarpeeseen vastaavat esimerkiksi järjestöt tarjoamalla samankaltaisia korvaavia toimintoja. (Tainio 2010.)

Tämän lisäksi Tainio (2010) nostaa esiin huolen vammaispalveluiden toimivuudesta ja niistä tiedottamisesta. Haasteeksi on muodostunut oikeanlaisen tuen ja avun tuottaminen vammaiselle lapselle ja hänen perheelleen. Liian moni perhe joutuu lastensuojelun asiakkuuteen sen takia, että vammaispalveluissa on puutteita, eivätkä palvelut toimi oikein. Myös tiedottamisessa on puutteita, sillä nämä perheet eivät useinkaan tiedä mihin palveluihin heillä olisi oikeus ja kuka niitä tuottaa.

Huolissani olen siitä, että vammaiset lapset ajautuvat yhä useammin lastensuojelun asiakkaiksi. Ymmärrän sen, että voimavarat ovat rajalliset perheissä, mutta ensin pitäisi perhettä tukea vammaispalvelun keinoin ja vasta sen jälkeen tarkastella, että onko lisäksi lastensuojelun tarvetta eikä päinvastoin, niin kuin nyt tapahtuu. (Tainio 2010.)

Toisena isona kokonaisuutena palveluiden toimivuudessa on työntekijöiden itsensä osaaminen ja asiakkaiden kohtelu. Hiekka (2010) muistuttaa, että yhteisen kielen löytämiseen on syytä käyttää aikaa ja kiinnittää huomiota omaan asenteeseen; ollaanko lapsen asialla vai lähdetäänkö syylistämään vanhempia. Vaikeiden asioiden kanssa kasvotusten oleminen aiheuttaa usein tarpeettomia väärinkäsityksiä, eikä kyse ole kuitenkaan ammattitaidottomuudesta.

Ja se voi olla joskus aika pienikin ele, pienikin asia mikä saa aikaan myönteistä muutosta. Ja riittävää myönteistä muutosta sen sijaan et lähetään sillä tavalla vaihtoehtoisesti ota tai jätä ja jos ei tämä käy niin sit seuraava vaihtoehto... Se et siinä on tietynlainen kaavamaisuus lyö läpi näissä asiakkaiden kertomuksissa tulipa ne sitten isommista tai pienemmistä kunnista niin niin monesti se ongelma on siinä kohtaa. (Hiekka 2010.)

Palveluiden räätälöinnissä tulee käyttää luovuutta sen sijaan, että työntekijän on koko ajan laskettava resurssien riittävyttä. Harmillisimpia ovat tilanteet, joissa joudutaan mitoittamaan perheen tukemiseen yritettyjen palveluiden määrää tai tarjoamaan käytännössä epäsovivaa vaihtoehtoa. Hiekka (2010) myös painottaa sitä, että palvelu joka ei jossain tilanteessa sovi perheen käyttöön, voi myöhemmin olla se paras vaihtoehto, millä apua ja tuloksia saadaan aikaan. Väärin mitoitetuissa tai väärin ajoitetuista palveluista syntyvät usein ne turhat ongelmat, joita myöhemmin joudutaan korjaamaan. Myös eri-ikäisille lapsille ja nuorille sekä erityyppisille perheille tulisi olla laajempi palvelutarjotin käytössä, mikä olisi todennäköisesti ihanteellisinta sekä perheiden että työntekijöiden kannalta.

Haastattelumamme asiakasperheen näkökulmasta esille tuli kaksi tärkeää asiaa, joita voidaan palveluaukon yhteydessä käsitellä. Avohuollon asiakasperheen äiti Ella Hakkarainen (2010) tähdentää näiden asioiden olevan tiedottamisen heikkous ja tarpeellisten seikkojen selvittäminen; mitä termit käytännössä tarkoittavat, miten se näkyy tulevaisuudessa tai jääkö lastensuojelusta merkintöjä, jotka vaikuttavat myöhemmin. Informaation vähyyys tai epätietoisuus lisäävät myös turvattomuuden tunnetta, jolloin kysymyksiä herää muun muassa siitä, että mistä palveluja voi hakea ja kuka niihin on oikeutettu. Näiden seikkojen epäselvyys vaikuttaa siihen, että motivaatio palvelun vastaanottamiseen voi jäädä heikommaksi, eikä tukea oteta vastaan niin avoimesti ja

turvallisin mielin. Toisaalta vaikuttavana tekijänä voi olla myös se, että perheen kanssa kerran läpi käyty asia ei välttämättä jää mieleen pelottavan tai uuden tilanteen takia, joten kertausta olisi hyvä muistaa tehdä jokaisen asiakkaan kanssa.

Se alotus. Ois voinu tehdä enemmän selville sen, et mitä se sit virastoissa ja papereilla tarkoittaa. Et se oli hirveän pelottava asia alottaa. En ainakaan muista että ois sen syvällisemmin käyty läpi, et mainittiin vaan et se oli avolastenhuolto, mutta ei siinä sen tarkemmin kyllä käyty läpi sitä. (Hakkarainen 2010.)

Toisena esille nousseena asiana olivat kesälomat ja palveluiden toimivuus niiden aikana. Ella Hakkarainen (2010) kertoo kesäaikana resursseja suunnattavan hieman toisin, eikä samalla volyymillä voida tarjota samoja palveluita kuin muina aikoina. Tämä aiheuttaa turvattomuutta ja huolta perheen pärjäämisen kannalta. Tiedotus perheille myös kesällä vallitsevista resursseista on tarpeellista, etukäteen saatu informaatio palauttaa asiakkaalle turvallisuuden tunteen kun asia on esitetty hänelle selkeästi ja ajan kanssa. Tämä tilanne toistuu luonnollisesti kaikkina sesonkiaikoina, jolloin työntekijöiden avun saatavuudessa on poikkeamia. Entistä henkilökohtaisemman otteen saaminen lastensuojelun avohuollon toimenpiteissä on tärkeää, niin ongelmien ja tarpeiden tunnistettavuuden kuin työntekijän auttamismahdollisuuksien kannalta.

8 POHDINTA

Yhteiskunnan muutokset ja myllerrykset ovat aina kiinnostaneet ihmisiä, ja tähän seikkaan myös meidän opinnäytetyömme tarttuu. Etenkin videodokumentoinnin tyylin osalta, sillä valintanamme oli tehdä faktapohjainen, asiaohjelmista mallia otta-va filmatisointi. Opinnäytetyömme nostaakin enemmän keskustelun aiheita, kuin tuomullistavaa uutta tietoa aiheesta - tämä on yksi dokumentin tarkoitus, jotta keskustelua saataisiin syntymään. Median avulla tämänkaltaiset asiat voidaan saada paremmin niin sanotusti suurennuslasin alle, ja tarvittavia muutoksia voidaan saada aikaan.

Voidaankin todeta, että sosiaali- ja terveysalallekin medianäkyvyys on tärkeää, jotta asioita voidaan nostaa paremmin esille. Näin ollen tarvitaan myös rohkeita ihmisiä antamaan kasvot teemoille, joita halutaan tehdä näkyväksi. Tässä opinnäytetyössä esimerkiksi juuri asiakasperhe on ottanu rohkean askeleen lupautuessaan tähän projektiin antamalla oman tarinansa dokumentointia varten.

Tekemiemme haastattelujen osuus on määrällisesti pieni, neljä henkilöä, mikä vaikuttaa aina tutkimuksen tai kartoituksen luotettavuuteen, mikäli se on yksi arvioitava kriteeri. Opinnäytteen tarkoitus on kuitenkin tuottaa laadullista materiaalia, jolloin on perusteltua keskittyä vain tiettyjen henkilöiden näkökantoihin. Halusimme saada selville juuri tiettyjen ihmisten mielipiteitä opinnäytteen aiheesta ja lisäksi jonkin asiakkaan tai asiakasperheen oman kokemuksen ja kertomuksen. Saimme haastateltavaksemme pienen kunnan sosiaalityöntekijän kertomaan oman mielipiteensä, laajempaa näkemystä edustavan sosiaaliasiamiehen näkökannan sekä aivan omanlaisensa kertomuksensa esittävän asiakasperheen. Objektiivisuutta ja perusteluja haastateltavien sanoille on haettu teoriapohjan avulla. Lisäksi olemme pyrkineet siihen, että myös mahdolliset ristiriidat haastateltavien ja teorian tiedon välillä on esitelty, mikäli niitä on löytynyt.

Pohdittavaksi onkin jäänyt se, miten voidaan noin yleisesti saada selville totuuden mukainen tieto esitettyihin kysymyksiin ja kuinka siloitellun kuvan haastateltavat haluavat antaa haastattelutilanteessa. Aina ei voida olla varmoja siitä, mitkä asiat voivat vaikuttaa haastateltavaan ja siihen millaisen kuvan hän haluaa antaa esimerkiksi työtehtävästään tai itsestään. Näiden asioiden selville saamiseksi olisikin tärkeää tehdä laajempi kartoitus ja ottaa mukaan suurempi määrä haastateltavia henkilöitä, jolloin voidaan arvioida esille tulleita asioita paljon objektiivisemmin. Objektiivisyyden voidaan vaikuttaa myös haastattelijan omalla perehtymisellä teorian tietoon ja sen sisäistämiseen käytännössä. Näin voidaan ymmärtää paremmin kriittiset kohdat ja selvittää kehittämistarpeita syvällisemmin.

Koska opinnäytetyömme on tehty koulutusohjelmien välisenä yhteistyönä, on tehty valintoja jotka palvelevat kumpaakin koulutusohjelmaa. Videodokumenttia tehdessä

täytyy huomioida ja kunnioittaa myös valittua tyyllilajia, mikä aina vaikuttaa lopputulokseen. Olemme myös raportissa pyrkineet tuomaan mahdollisimman kattavan kuvan lastensuojelun avohuollosta ja sen palveluiden järjestämisestä sekä jollain tapaa esittelemään seikkoja, jotka vaikuttavat kuntien palveluiden järjestämiseen. Näin toimimme esille mahdollisimman ymmärrettävästi sen, mistä kaikesta avohuolto koostuu ja mitkä asiat sen toimintaan vaikuttavat.

Tutkiessamme lastensuojelun avohuoltoa tilastollisessa valossa aivan prosessin alkuvaiheessa saimme hyvän kuvan nykytilanteesta ja avohuollon kehityksestä. Hieman järkyttävätkin luvut olivat hyvä ponnistuslauta lähteä selvittämään syitä siihen, miksi avohuollon asiakasmäärä on kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa. Tämä näkökulma oikeastaan syytti enemmän kipinää tarttua aiheeseen tiukemmin. Aloimme pohtia, että onko yhteiskunnasta tosiaan tullut niin pirstaloitunut ja hauras, mitä yleisessä keskustelussa annetaan ymmärtää? Nakertaako yhteisöllisyyden tunteen puute kansakuntaamme enemmän kuin kuvittelemmekaan?

Avohuollon lisääntyneeseen tarpeeseen on ollut vaikea löytää yhtä selittävää tekijää, sillä aiheesta on paljon erilaisia tulkintoja ja käsityksiä, joita on opinnäytetyössämme esitelty. Selvää kuitenkin on se, että kehitettävää löytyy, eikä tätä seikkaa edesauta jatkuvien supistusten ja leikkausten tekeminen peruspalveluissa sekä ennaltaehkäisevän työn saralla.

Lapsiperheiden epävakaa talous sekä kasautuneet ongelmat ovat vahvasti mukana tarkasteltaessa avohuollon ja yleisestikin lastensuojelun kehitystä. Moniongelmaisuus kuvastuu taloudellisina haasteina, mielenterveydellisinä ja päihteiden käyttöön liittyvinä ongelmina, joita voi värittää yksinäisyys. Lisäksi mielenkiintoisena näkökulmana on nyt nostettu esille nykykulttuurin ura- ja tehokkuusajattelu, joka rasittaa vanhempia ja uuvuttaa perheitä. Sinällään nämä haasteet ovat ehkä historiallisesti ajateltuna vanhoja ongelmia uudenlaisessa paketissa, jos ajatellaan työskulttuurin kehitystä.

Mielenkiintoisena seikkana opinnäytetyöprosessin aikana nousi myös esiin vanhemmuuden saama nykykuva ja ihmisten ehkä epärealistisetkin kuvitelmat perhe-elämästä ja siitä selviytymisestä. Onko vanhemmuudesta vain luotu puolivahingossa tähtitiedettä, josta vain harvat selviävät kunnialla? Myöskin pienoisenä haasteena nähdään uusioperheiden rakenteet ja vastuukysymykset, joissa lapsi luovii aikuisten kanssa usean perheen välillä.

Opinnäytetyö tarttuu paljon haaste- ja pulmakohtiin, mutta on toki muistettava, että kaikki mutkikkaat asiat eivät välttämättä ansaitse tulla suurennelluiksi: sekä raportoinnin että videodokumentin puolella on tärkeää tarkastella ongelmakohtia neutraalisti ja realistisesti. Näitä haaste- ja pulmakohtien näkökulmia on toki hyvä tarkastella ja ne ovat myös sen arvoisia, mutta osaltaan tämänkin opinnäyteprosessin aikana on itsekin osaltaan sokaistunut sille, mikä on oikeasti arjen kannalta pulmallista ja mitä asiakkaat oikeasti voisivat tarvita avuksi.

Paljon apua aiheen viimeiseen rajaukseen saimme toimeksiantajaltamme sekä ohjaajiltamme. Rajaukseen vaikutti paljon myös oma näkemyksemme siitä, että halusimme työmme tuovan monipuolisen näkökulman aiheeseen, jottei kokonaisuus käsitteellisi avohuoltoa liian suppeasti. Pelkäsimme myös aiheen karsiutuvan liian kapeaksi ja materiaalia olevan liian vähän videodokumenttia varten, mikäli rajausta tiukennettaisiin. Selvää kuitenkin oli, että lapsinäkökulman jättäisimme selkeästi erilleen opinnäytetyöstämme, sillä se olisi kasvattanut ja laajentanut opinnäytettä liiaksi - näkökulma painottuu pääosin aikuisiin ja heidän näkemyksiinsä.

Pääajatuksena koko opinnäytetyön rajauksiin on ollut se, että haluamme tuoda työkentältä ja arjesta jonkinlaista viestiä siitä, mitä todellisuudessa tapahtuu. Ajatus siitä, että saisimme oikeita ihmisiä esiintymään opinnäytetyöhömme ja kertomaan omin sanoin ajatuksiaan aiheesta, oli se punainen lanka, jota halusimme seurata.

Rajauksen myötä ajattelun aiheeksi nousee myös se, että kenen näkökulmasta lastensuojelutyötä tehdään ja miten se vaikuttaa esimerkiksi palveluihin, mikä liittyy myös vertailuumme eri kokoisten kuntien palveluiden järjestämisestä. Tämä oli myös

yksi syy siihen, miksi emme halunneet kaventaa ketään valituista henkilöistä pois oppinäytetyöstämme. Mielestämme jokainen valittu näkökulma oli tärkeä tuoda esille.

Pelkäsimme myös, että asiakasnäkökulma jää hieman irralliseksi raportointiosuudessa, joten halusimme korostaa sitä hieman enemmän videodokumentoinnissa tarinankerronnallisesta näkökulmasta. Pidimme tärkeänä sitä, että asiakkaan ääni kuitenkin kuuluu molemmissa sekä kirjallisessa että videotaltioinnissa, eikä sitä missään nimessä muokata keinotekoisesti, vaan tuodaan vain ne asiat ilmi, mikä ovat opinnäytteen kannalta olennaisia. Opinnäytetyömme pyrkii kertomaan ihmisten arjesta ja siinä työskentelystä, joten realistinen ja asiallinen kuvaus kirjallisessa sekä videotaltioinnissa sopii siihen.

Verratessamme eri kokoisten kuntien palveluita huomataan hyvin pian, että mustavalkoinen ajattelu ei johda mihinkään. Kunnan koolla ei sinällään ole merkitystä, sillä eroja löytyy kuntien toimintamalleissa, budjeteissa kuin myöskin arvomaailmoista. Kuntien omaa palvelutarjontaa pyritään tukemaan myös ostopalveluilla sekä kolmannen sektorin tuella, jotta kuntalaiset saavat tarvitsemansa palvelun, joko niin että kunta itse tarjoaa asiakkaalle kolmannen sektorin palvelun tai sitten palvelusetelin kautta asiakas itse valikoi itselleen sopivan palvelun.

Lisäksi opinnäytetyössä sivutaan sitä seikkaa, että eriarvoisuutta palvelutarjonnassa voi löytyä myös isomman kaupunginkin alueiden sisältä. Palvelujen tarjonnasta sekä esimerkiksi sijoittelusta löytyvät ne syyt, miksi suurtakin eriarvoisuutta esiintyy myös suuremman kunnan sisällä.

Palveluaukkoa tarkastellessa törmätään heti alussa siihen ongelmaan, että ennen kuin voidaan puhua lastensuojelun avohuollon palvelujen toimimattomuudesta, täytyisi peruspalveluita kehittää. Kehitettävää löytyy muun muassa siinä, miten asiakkaita ohjataan eri palveluiden piiriin ja riittävätkö resurssit palvella asiakkaita juuri siellä, missä heidän kuuluisi palvelua saada. Esille on tullut juuri sitä, että osa asiakkaista ohjautuu resurssipulan takia aivan väärin palveluiden pariin.

Palveluaukkoja aiheuttavat huomaamattaan myös kuntien toimintamallit ja -kulttuuri myös lastensuojelun töissä; palkataanko kuntaan vakituisia työntekijöitä vai tehdäänkö kunnassa pääasiassa pätkätoita, onko palkkaus kohtuullinen ja millaisin resurssein työtä kyetään tekemään? Näistä asioista keskustellaan varmasti ja tieto liikkuu yllättävän nopeasti, eikä epäkohdat missään nimessä lisää työn houkuttelevuutta. Miksei siis näitä laissa säädettyjä työpaikkoja ja työoloja kyetä vuodesta toiseen kehittämään vaaditunlaisiksi?

Kollegoiden merkitystä ja heiltä saatavaa tukea tulisi myös korostaa entistä enemmän. Kollegoiden tuen avulla työn vaikuttavuutta ja merkityksellisyyttä voidaan tehdä näkyvämmäksi niin itselle kuin myös ulkopuolellekin. Se on myös yksi seikka, jolla voidaan parantaa työn houkuttelevuutta, kun osataan arvostaa tehtyä työtä sekä itseä ammattilaisena.

Haastattelujen analyysimenetelmäksi valitsimme teemoittelumenetelmän, jonka avulla olemme tehneet suurta karsintaa teemojen suhteen. Karsintaa suoritimme sillä perusteella, että se noudattaisi mahdollisimman pitkälti opinnäytetyömme kanalta olennaisia asioita ja jotta pysyisimme aiheessa tiukemmin. Lisäksi karsintaan vaikutti se, että haastattelumateriaalia oli todella paljon ja se rönsyili melkoisesti. Materiaalin rönsyilyä olisi voinut estää tekemällä vielä tarkempaa työtä kysymysrungon tekovaiheessa. Tässä nojaudumme kuitenkin siihen, että halusimme saada kattavaa materiaalia videodokumenttia varten.

Videodokumentin tekoprosessia varjosti lähinnä laitteiston varaukseen liittyvät ongelmat: vaikka ne varattiinkin hyvissä ajoin nimenomaan opinnäytteen suorittamista varten, oli oppilaiden sallittu tehdä päällekkäisiä varauksia, eikä vastuuta varausjärjestelmästä kyetty siirtämään oppilaitten käsiin. Periaatteessa tämä tarkoittaa sitä, että kesäaikaan varausjärjestelmä muodostui viestinnän koulutusohjelman oppilaiden koostamasta puskaradiosta. Tämä hankaloitti kuvausmatkojen suunnittelua ja aikataulujen uudelleen järjestäminen vei paljon aikaa, kun laitteiston varausjärjestelmä ei ollutkaan pitävä.

Kuvausprosessia varjosti myös toisen kameran rikkoutuminen: olimme ottaneet valmiiksi rikkinäisen kameran, joka kuvausten alkupuolella tuotti suhteellisen hyvää kuvamateriaalia mutta alkoi tärkeimpien haastatteluosuuksien aikana kuvata sinistä kuvamateriaalia. Rikkinäisiä varusteita ei ollut merkitty mitenkään, joten kuka tahansa olisi voinut ottaa vioittuneen kameran käyttöönsä.

Tässä olisi voinut olla suunnitelmallisempi ja tarkistaa koulun laitteiden varaustilanteen epäselvyydet tarkemmin tai toimivat laitteet olisi voinut esimerkiksi vuokrata jostakin muualta. Opinnäytteen suorittamiseen ei kuitenkaan olisi ollut ylimääräisiä rahallisia resursseja, ja koimme että koulullamme on vastuu olla mukana näiltä osin opinnäytteen suorittamisessa ainakin siltä osin kuin laitteita on valmiiksi oppilaiden käyttöön hankittu.

Tavoitteena oli tuottaa laadukas ja informatiivinen yhteiskunnallinen dokumentti, jota ParasSos voisi käyttää opetusmateriaalina. Tarkoitus ei kuitenkaan ollut tehdä varsinaista opetusvideota, sillä se ei kuulunut kummankaan intresseihin. Tyyli on alusta asti selkeä kummallekin opinnäytteen tekijöistä, mutta yksi haaste oli vakuuttaa päähenkilöt kuvattavan dokumentin tyylistä. Mediassa käytetään kärjistettyä materiaalia, jonka tehtävänä on yleensä olla mahdollisimman myyvä. Tällöin saattaa käydä niin, että alkuperäisidea jää varjoon ja epäolennaisuudet vievät tilaa tarpeelliselta ja oikeaksi havaitulta informaatiolta. Moni kokee sanojensa tulleen vääristellyiksi ja samalla petetyksi.

Koko dokumentintekoprosessia on ollut mielenkiintoista seurata käsikirjoituksen näkökulmasta: dokumentin teossa voi olla niin paljon muuttujia, että alkuperäisessä käsikirjoituksessa on vaikea pysyä. Olemmekin pitäneet käsikirjoitusta enemmänkin suuntaa antavana, alustavana suunnitelmana johon haastateltaville lähetetty kysymysrunkokin aika pitkälti perustuu.

Ainutlaatuinen yhteistyötilaisuus toisen koulutusohjelman kanssa on avannut meille kummallekin toisten koulutusohjelmien mahdollisuudet ja kehittämisalueet. Sosiaalialalla valitseva asiakkaiden tietämättömyyttä heille kuuluvista palveluista voitaisiin

vähentää huomattavasti median keinoin, mainoskampanjoilla eri medioissa (Internet, lehdet, televisio...) ja esimerkiksi kuvaamamme video toimii yleensä parempana tiedon välittäjänä kuin viralliset lomakkeet. Toisaalta media-alalla olisi opittavanaan se, että parempi perehtyminen tilattuun tuotteeseen ja siihen sisältyviin juttuaiheisiin vähentäisi väärinymmärryksiä ja tuottaisi laadukasta ohjelmistoa mediaan. Dokumenttien ja dokumenttielokuvien saralla usein perehdytään hyvin asioihin joista halutaan viestiä, mikä avaa uusia ovia tuottajalle itselleen.

Dokumentin totuudenmukaisuus on asia, josta kiistellään jatkuvasti. Opinnäytteenmekin videodokumentti pyrkii esittelemään faktatietoa sellaisenaan kuin se on, vaikka tieto voikin muuttua todella paljon editointi- eli leikkausvaiheessa, jossa tietoa, kuva- ja äänimateriaalia muokataan käyttötarkoitukseen sopivaksi. Haasteena olikin tehdä dokumentti, jonka oli pysyttävä uskollisena puhtaalle informaatiolle.

Kuvauksemme olivat ainutkertaisia, mikä tarkoittaa sitä, että materiaali kuvattiin kertaluontoisesti henkilöä kohden. Kohtauksia otettiin uudelleen tarpeen mukaan kuvaustilanteen aikana, mutta kehenkään kuvattavaan henkilöön ei palattu enää toistamiseen. Tämä on yksi tyyliseikka, sillä halusimme ylläpitää dokumentissa uutuuden viehätyksen tunnelmaa: se tekee päähenkilöistä inhimillisiä eikä liian esittäviä. Tämän päätöksen taustalla oli myös muita painavia syitä. Kuvauspäivät oli kuitenkin suhteellisen vaikea järjestää kiireisten työntekijöiden kanssa, emmekä kokeneet olevan kohteliasta pyytää heiltä useampia kuvauspäiviä. Erityisesti asiakasperheen kanssa pidimme tilanteen kertaluontoisuutta tärkeänä, sillä heidän panoksensa oman tarinansa kertomiseen on suuri ja se varmasti herätti heissä tunteita.

Aiheen ollessa arka, tehtiin tarvittavat sopimukset siitä, kuka saa näkyä videolla ja kuka ei. Sopimusten tekeminen ja niiden oikeellisuus on erittäin tärkeä seikka videodokumenttia ja haastatteluja tehtäessä. Esimerkiksi kuvituskuvin näkyvät lapset eivät ole tunnistettavissa videolta, sillä kyseessä eivät ole asiakasperheen omat lapset. Myös sisällön julkisuudesta on sovittu siten, että käyttöoikeus jää ParasSos-hankkeelle, mutta opiskelijoilla on oikeus käyttää sitä osaamisensa markkinointiin.

Internet-levitys ei esimerkiksi olisi enää hyvä tavan mukaista, mutta sähköisessä portfolio-muodossa oman osaamisen markkinointi on eri asia.

Äänimaailmaa täydentämään valitsimme muusikon, Antti Auhtolan, tekemään meille dokumentin teemaan sopivat musiikit. Tarvitsimme kappaleita, jotka samalla olivat vähäeleisiä että tunnepitoisia. Yksinkertainen kosketinsoitanta toimi hyvin, joten päädyimme siihen nopeasti. Koskettavan aiheen äärellä voidaan luoda rauhallinen ja hieman melankolinen tunnelma, joka vie dokumenttia eteenpäin. Musiikki ei myöskään sorru missään vaiheessa suureleellisyyksiin teeman ollessa realistisiin aiheisiin paneutuva ja asiallinen.

Sisällön tuottaminen raporttiin koskien dokumenttia koitui suhteellisen vaikeaksi, sillä suomenkielistä kirjallisuutta löytyi vähän. Kuitenkin kun materiaalia etsi englanninkielisestä kirjallisuudesta, saattoi sitä löytyäkin, mutta uusin ongelmien. Termistö ei nimittäin vastannut suomalaista, yleisin dokumenttiin liitetty sana oli ”*documentary film*” joka saattoi tarkoittaa dokumenttielokuvaa, mitä opinnäytettä varten kuvattu videodokumentti ei kuitenkaan selkeästi ole. Dokumenttielokuva on yleensä oikean elokuvan mittainen ja enemmän fiktiivinen kokonaisuus.

Perustelua dokumentin prosessikuvaukseen tarvitaan siltä osin, että breakdown esimerkiksi poikkeaa normaalista, ja onkin enemmän tapahtumien purkuun tarkoitettu. Yleensä breakdownissa puretaan kaikki resurssit, mitä tuotantoprosessia on käytetty, mutta tässä opinnäytetyössä ei esimerkiksi rahallisia resursseja ollut lainkaan käytössä, lukuun ottamatta matkakuluja, jotka maksoimme itse. Ajallinen tapahtumien purku on perusteltua ja tekoprosessissa käytettyjen kuvausmenetelmien purku hyödyllistä. Kuitenkin se on vielä hyvä ottaa huomioon, että täysin yksityiskohtaisen prosessikuvauksen tekeminen näinkin laajaan opinnäytteeseen ei ole olennaista, ja opinnäytteen oppilaskohtaista suoritusta ei pidä rajata mustavalkoisesti koulutusohjelmittain.

Opinnäytteen työstämisen aikana on huomattu, että yhteistyö on oma erittäin tärkeä voimavaransa ja yhteistyö kykyä on arvokas. Meidän sukupolvellamme on mahdolli-

suus kehittää tätä työnsarkaa johon vuorovaikutus kuuluu, ja voisi olla toivottavaa että oppilaitos kannustaisi tällaisten projektien toteuttamiseen ja pyrkisi samalla luomaan sääntöjä tämän kaltaisten projektien tukemiseksi. Oppilaat tarvitsevat säännöllisesti myös ohjenuoria tällaisten projektien loppuun saattamiseen, joten ohjeistuksen parantamiseenkin tulisi pyrkiä.

LÄHTEET

Aaltonen, J. n.d. Kotimaisen dokumenttielokuvan historiasta. Viitattu 5.5.2010.
[Http://www.dokumenttikilta.fi/node/38](http://www.dokumenttikilta.fi/node/38).

Breakdown. n.d. Elokuvan taju. Viitattu 5.5.2010.
[Http://elokuvantaju.uiah.fi/oppimateriaali/esituotanto/breakdown.jsp](http://elokuvantaju.uiah.fi/oppimateriaali/esituotanto/breakdown.jsp).

Dogan, M. 2006. Sosiaaliasiamiehet asiakkaan aseman ja oikeuksien puolustajina. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Vaajakoski: Gummeruksen Kirjapaino Oy.

Dokumenttielokuva. n.d. Viitattu 10.8.2010
[Http://elokuvantaju.uiah.fi/oppimateriaali/elokuvakulttuuri/dokumentti.jsp](http://elokuvantaju.uiah.fi/oppimateriaali/elokuvakulttuuri/dokumentti.jsp).

Editointi. n.d. Viitattu 4.5.2010.
[Http://fin.afterdawn.com/sanasto/selitys.cfm/editointi](http://fin.afterdawn.com/sanasto/selitys.cfm/editointi).

Eriksson, R. & Mäki-Lohiluoma, K-P. 2006. Lastensuojelun suurten kustannusten ta-
 sausjärjestelmän päätyminen 1.1.2006. Kuntaliiton yleiskirje 4/80/2006. Viitattu
 1.7.2010.
[Http://www.kunnat.net/k_perussivu.asp?path=1;29;63;375;93889;93890;95254](http://www.kunnat.net/k_perussivu.asp?path=1;29;63;375;93889;93890;95254).

Etelä-Suomen Lääninhallitus. 2008. Etelä-Suomen lääninhallituksen tiedote kuntien
 kotipalvelusta. Viitattu 19.8.2010.
[Http://www.laaninhallitus.fi/lh/etela/bulletin.nsf/PFBDArch/1C8FF701D7B478D0C22574C8003B2F85?opendocument](http://www.laaninhallitus.fi/lh/etela/bulletin.nsf/PFBDArch/1C8FF701D7B478D0C22574C8003B2F85?opendocument).

Forss, P & Vatula-Pimiä M-L. 2007. Sosiaalinen turva ja hyvinvointi. Helsinki: Edita
 Publishing Oy.

Hakkarainen, E. 2010. Haastateltu avohuollon palveluiden käyttäjä. Haastattelu
 9.7.2010.

Heino, T. 2009. Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Lastensuoje-
 lun ytimissä. Toim. Bardy, M. Helsinki: Terveyden ja Hyvinvoinninlaitos, 52–75.

Heino, T., Kuoppala, T. & Säkkinen, S. 2006. Paras ja lastensuojelu – parhaahan las-
 tensuojeluun! Sosiaaliturva 94, 18, 18–21

Hiekka, E. 2010. Sosiaaliasiamies, Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Haastat-
 telu 8.7.2010.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu, Teemahaastattelun teoria ja
 käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. 10 osin uud. p. Helsinki:
 Tammi.

Holma, T & Rousu, S. 2003. Lastensuojelupalvelujen hankinta ja tuottaminen. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Holma, T & Rousu, S. 2004. Lastensuojelupalvelujen kustannukset ja hinnoittelu. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Huuskonen, S., Korpinen, J. & Ritala-Koskinen, A. 2010. Lastensuojelun avohuolto ja seurannan selonteot. Teoksessa Sosiaalityö, tieto ja teknologia. Toim. Kuusisto-Niemi, S., Kääriäinen, A. & Pohjola, A. Jyväskylä: PS-Kustannus, 319–347.

Idström, T. 2003. Toim. Hirvonen, E. Helsinki: Art House.

Ihalainen, J & Kettunen, T. 2007. Turvaverkko vai trampoliini, sosiaaliturvan mahdollisuudet. 1-3.painos. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Karisto, P. 2006. Lukkiutuneisuus vai lisäarvo? Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Kotipalvelu. n.d. Viitattu 20.9.2010. Sosiaaliportti http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/ehkaiseva_lastensuojelu/toimintamuotoja/kotipalvelu/

Kuusikoski, E. 2006. Lastensuojelupalvelut ja niiden toimivuus. Mannerheimin lastensuojeluliiton lausunto. Viitattu 1.7.2010. http://www.mll.fi/ajankohtaista/kannanotot_ja_lausunnot/?x41070=43390.

Kärki, J. Suhonen, A. Väinälä, A & Väyrynen, R. 2010. Selvitys palvelukohtaisista asiakastiedoista, Lastensuojelun, kasvatus- ja perheneuvonnan sekä koulun sosiaalityön tehtävistä. Helsinki: Yliopistopaino.

Lastensuojelun palvelujärjestelmä. 2009. Sosiaaliportti.fi – sivusto sosiaalialan ammattilaisille. Viitattu 5.5.2010. <http://www.sosiaaliportti.fi>, lastensuojelunkäsikirja, työprosessit, mitä on lastensuojelu, lastensuojelun palvelujärjestelmä sekä avohuolto.

Leinonen A. 2008. Stakesin työpapereita 14/2008: Sosiaalipalvelut muutoksessa – Paras vai palveluaukko? PDF-tiedosto. Viitattu 24.5.2010. <http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/tyopaperit/T14-2008-VERKKO.pdf>.

Leino, T. 2003. Sanoista eläviä kuvia: käsikirjoittajan opas. Helsinki: Otava.

L 13.4.2007/417. Lastensuojelulaki. Valtion säädöstietopankki Finlex. Viitattu 4.5.2010. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>.

Lukkarinen, S. 2007. Julkiset hankinnat sosiaali- ja terveydenhuollossa. Helsinki: Talentum, 415.

- Muukkonen, T. 2009. Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa Lastensuojelun ytimissä. Toim. Bardy, M. Helsinki: Terveyden ja Hyvinvoinnin laitos, 133–143.
- Pitkänen, K. 2006. Tehostunut yhteistyö tuo lasten ja nuorten ongelmat paremmin esille. Sosiaaliturva 9, 8-11.
- Narikka, J. 2004. Palvelujen järjestäminen, hallinto, ohjaus ja rahoitus. Teoksessa Lastensuojelu tänään. Toim. Hujala, A., Saarnio, T. & Puonti, A. Jyväskylä: Helsinki: Tammi, 21-60.
- Puustinen-Korhonen, A. & Pösö, T. 2010. Toteutuuko lapsen oikeus pysyviin kasvuolosuhteisiin? Puheenvuoro lastensuojelun vaikuttavuudesta. Viitattu 9.8.2010. [Http://www.lskl.fi/files/299/Toteutuuko_lapsen_oikeus_pysyviin_kasvuolosuhteisiin.pdf](http://www.lskl.fi/files/299/Toteutuuko_lapsen_oikeus_pysyviin_kasvuolosuhteisiin.pdf).
- Rabiger, M. 2004. Directing the documentary. 4.p. U.S.A.
- Raunio, K. 2009. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.
- Rousu, S. 2008. Lasten ja nuorten hyvinvointi ja lastensuojelu. Teoksessa Kunnalliset sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut. Helsinki: Suomen Kuntaliitto, 28-36.
- Rousu, S. 2006. Lastensuojelu muuttuvassa palvelu- ja kuntarakenteessa - kannanotot ja ehdotukset lastensuojelun kehittämishjelmalle. PDF-tiedosto. Viitattu 27.7.2010.
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2005. Johdanto sekä Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Haastattelu – Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Toim. Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. Tampere: Vastapaino.
- Räty, T. 2007. Uusi lastensuojelulaki. Helsinki: Edita Prima.
- Sinko, P. 2008. Kunnan lastensuojelusuunnitelma – laaja-alainen, mutta konkreettinen. Sosiaaliturva 8, 21.
- Saksala, E. 2008. Asiaa ruudussa: Tv-dokumentin anatomia. Helsinki: Like.
- Sedergren, J. & Kippola, I. 2009. Dokumentin ytimessä: Suomalaisen dokumentti- ja lyhytelokuvan historia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Sirkkala, R. 2005. Maaseudun palveluaukot ja kolmas sektori. Viitattu 28.7.2010. [Http://www.helsinki.fi/ruralia/julkaisut/coopteam/liitteet/RS.pdf](http://www.helsinki.fi/ruralia/julkaisut/coopteam/liitteet/RS.pdf).
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2010. Kuntainfo 1/2010. Lapsen ja vanhempien oikeusturvaa vahvistetaan nopeuttamalla asioiden käsittelyä lastensuojelussa. Viitattu 30.6.2010. [Http://www.stm.fi/tiedotteet/kuntainfot/kuntainfo/view/1484674](http://www.stm.fi/tiedotteet/kuntainfot/kuntainfo/view/1484674).
- Tainio, E. 2010. Sosiaalityöntekijä, Pihtiputaan sosiaalitoimisto. Haastattelu 7.7.2010.

Treatment. n.d. Viitattu 4.5.2010.

[Http://www.elokuvaopas.com/sanasto/treatment/](http://www.elokuvaopas.com/sanasto/treatment/).

Tukihenkilö. n.d. Viitattu 15.8.2010. [Http://www.sosiaaliportti.fi/fi-](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-fi-lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/avohuolto/muuttukitoimet/tukihenkilo/)

[fi-lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/avohuolto/muuttukitoimet/tukihenkilo/](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-fi-lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/avohuolto/muuttukitoimet/tukihenkilo/).

Williams, M. 2006. Making real life videos: Great projects for the classroom and the home. New York: Allworth Press.

Ylönen, K. 2010. Yhteisöllisyys voimavarana. Lapsen maailma 4. 48–49.

LIITTEET

Liite 1. Haastattelurunko, sosiaalityöntekijä

Haastattelukysymykset dokumentin kuvaamisen tueksi

Pihtiputaan sosiaalitoimi

Haastateltavaa pyydetään aluksi kertomaan jotakin itsestään (nimi sekä työpaikka, jossa toimii, ammattinimike, työnkuva...) Nämä tiedot tulevat esiin dokumentissa erikseen sovitusti (mikäli lupa tietojen käyttöön on annettu tai evätty).

1. Kuinka suuri lastensuojelun asiakkaiden lukumäärä on kunnassa yleensä sekä avopalvelua saavien perheiden määrä?
2. Millainen on asiakasmäärien kehitys Pihtiputaalla? Ovatko asiakasmäärät suurentuneet tai pienentyneet viime vuosina? Arvioitu syy muutoksiin?
3. Millaisia ovat yleisimmät syyt, jotka johtavat avopalvelujen asiakkuuteen?
4. Mitkä ovat lastensuojelun erityispiirteitä pienessä kunnassa verrattuna isompaan kuntaan? Mistä erot johtuvat?
5. Mitä lastensuojelun avopalveluja Pihtipudas käyttää nyt? Miksi juuri näitä?
6. Onko joitakin palveluja jätetty pois? Mistä syystä?
7. Onko joitakin uusia palveluja otettu käyttöön? Miksi?
8. Mitä yksityisiä tai järjestöjen palveluita kunnassa on avohuollon tukena (kerhot, seurakunta..)?
9. Kuinka sujuvaa on yhteistyö yksityisten palveluntarjoajien kanssa? Palveleeko yhteistyö asiakkaiden tarpeita?
10. Mitä ostopalveluja kunta käyttää?
11. Millaiset ovat kunnan resurssit lastensuojelussa? (käytettävissä oleva aika, työntekijöiden lukumäärät, budjetti...)? Heijastuvatko esimerkiksi resurssien puutteet työnlaatuun?
12. Millaiset ovat sinun omat resurssisi työssä (omat voimavarat, käytettävissä oleva aika...)?

13. Mitkä ovat sellaisia tukitoimia, joilla on saatu eniten aikaan positiivisia tuloksia perheiden ja lasten kannalta? (joilla esimerkiksi perhe on saatu sitoutumaan palveluiden käyttöön)
14. Onko lastensuojelun avohuollossa huomattavissa selkeitä palveluaukkoja työntekijän näkökulmasta?
15. Mitkä voisivat olla palveluaukot tai puutteet palveluissa asiakkaan näkökulmasta (asia tullut esiin asiakkaalta itseltään)?
16. Mitä tulisi mielestäsi eniten kehittää lastensuojelun avohuollossa? Tärkeimmät kehittämistarpeet?
17. Millaisin keinoin avohuoltoa on kehitetty Pihtiputaalla?
18. Millaisia hallinnollisia/rakenteellisia tai toiminnallisia muutoksia on ennakoitavissa kunnassa yleensä?
19. Haastateltavan omat kommentit/asiat, joita halutaan tuoda esille.

Liite 2. Lupa videokuvaamista varten

LUPA VIDEOKUVAAMISTA VARTEN

Lupa koskee opinnäytetyön videokuvaamisen osuutta. Videodokumentti on osa Jyväskylän ammattikorkeakoulun opiskelijoiden Johanna Masalinin sekä Heidi Ruotsasen opinnäytetyötä, jonka aiheena ovat lastensuojelun avohuollon palveluaukot.

Tarkoituksena on kuvata kuvituskuvaa lapsista dokumenttia varten. Kuvamateriaalia käytetään opinnäytteen videodokumenttiin, jonka tekijänoikeudet ovat opiskelijoilla sekä toimeksiantajalla ParasSos-tutkimushankkeella. Opinnäyte on julkinen sen hyväksymisen jälkeen.

Opinnäytteen idea ja tarkoitus on kerrottu vanhemmille etukäteen ja kuvaustilanne on ennalta sovittu vanhempien kanssa yhdessä.

Allekirjoittamalla tämän luvan suostumme lastemme kuvaamiseen ennalta sovittuna ajankohtana.

Pihtiputaalla

Liite 3. Sopimus opinnäytetyön yhteistyöstä

SOPIMUS OPINNÄYTETYÖN YHTEISTYÖSTÄ

1. SOPIJAOSAPUOLET

Tekijät:

Yhteistyössä:

2. SOPIMUKSEN TARKOITUS

Sopimuksen tarkoitus on selvittää molempien osapuolien velvollisuuksia ja oikeuksia opinnäyteyhteistyötä koskien. Yhteistyötaho osallistuu opinnäytetyöhön antamalla materiaalia sekä haastatteluja, jotka myös videokuvataan. Kuvaustilanteista ja aikataulusta sovitaan erikseen kuvattavan henkilön kanssa.

3. OPINNÄYTETYÖN AIHE

Lastensuojelun avohuollon ”palveluaukot”

4. OIKEUDET

Opinnäytetyön tekijänoikeudet kuuluvat opiskelijoille. Toimeksiantaja, eli ParasSos-tutkimusohjelma, saa oikeuden käyttää teosta sen valmistuttua muun muassa koulutus- sekä esityskäytössä.

Yhteistyötaholla, joka osallistuu muun muassa dokumenttiin haastateltavana, on oikeus saada itselleen opinnäytetyön tulokset sekä valmis opinnäytetyö sekä siihen kuuluva videodokumentti.

5. VOIMASSAOLOAIKA

Tämä sopimus tulee voimaan sopijapuolten sen allekirjoitettua. Molemmat osapuolet suorittavat oman osuutensa ilman nimellistä palkkiota.

6. SALASSAPITO

Opinnäytteen tekijät ovat veloitettuja luottamuksellisuuteen ja salassapitoon. Dokumenttia kuvatessa sovitaan haastateltavien kanssa

erikseen hänen yksityisyyteensä liittyvistä tiedoista, tai tarvittaessa siitä esiintyykö hän kokonaan anonymisti eli tunnistamattomana.

Opinnäytetyön kirjallinen raportti sekä video-dokumentti ovat julkisia opinnäytetyön hyväksymisen jälkeen.

7. DOKUMENTIN KUVAAMISEEN LIITTYVÄT YKSITYISKOHDAT

Haastateltava rastittaa neljästä ensimmäisestä kohdasta yhden haluamansa vaihtoehdon.

Kahdesta seuraavasta (kohdat 5-6) rastitetaan toinen haluttu vaihtoehto.

	Kyllä	Ei
1. Esiintyy omilla kasvoillaan.		
2. Esiintyy pelkällä äänellä (henkilön kuvaa ei ole ollenkaan näkyvissä).		
3. Haastateltavan ääni on oma, mutta kasvoja ei näytetä (kuvataan esimerkiksi takaapäin tai kaulasta alaspäin).		
4. Haastateltava esiintyy täysin anonymisti (kuvaa ei näytetä tunnistettavasti ja ääni on muutettu).		
5. Haastateltavan omaa nimeä voidaan käyttää. Sovitaan erikseen haastateltavan kanssa käytetäänkö etu- ja sukunimeä vain pelkästään etunimeä.		
6. Haastateltavasta käytetään muutettua nimeä (oma nimi on muutettu).		

8. SOPIMUSKAPPALEIDEN LUKUMÄÄRÄ

Tätä sopimusta on tehty kaksi samansisältöistä kappaletta, yksi kummallekin sopijapuolelle.

9. ALLEKIRJOITUKSET

Tämän sopimuksen ehdot hyväksymme ja sitoudumme niitä noudattamaan.

Opiskelijoiden, Jyväskylän ammattikorkeakoulun viestinnän koulutuspäällikön
sekä yhteistyökumppanin allekirjoitukset.

päivänä

kuuta 2010

Liite 4. Arjessa Aukkoja -käsikirjoitus

Aluksi esitellään kuvitellun tuotantoyhtiön mainos, joka ilmestyy mustasta ja lopuksi palaa takaisin mustaan hiljalleen, häilyen.

1. Kohtaus

Aluksi musiikkia ilman kuvaa. Kuva häivenee kuvituskuvaan, jossa lapset leikkivät. Dokumentin nimi tulee kuvituskuvan päälle rauhallisesti ja poistuu samalla tavoin. Kuvan päälle ilmestyy info-laatikko, jossa kerrotaan olennaista informaatiota johdattelemaan katsojaa aiheisältöön.

2. Kohtaus

Haastateltavat esittäytyvät vuorotellen lyhyesti, ensimmäisenä asiakas, jonka jälkeen vaihtoehtoisesti sosiaalityöntekijä tai sosiaaliasiamies. Kaikki kolme haastateltavaa näkyvät aluksi samanaikaisesti erillisissä vierekkäisissä ruuduisaan. Ruutu lähestyy katsojaa kohti jokaisen haastateltavan esittelyvuorolla, yksi kerrallaan aiemmin esitellyssä järjestyksessä. Henkilöiden perustiedot näkyvät kuvan sivussa omassa infolaatikossaan. Sosiaaliasiamiehen kohdalla infolaatikko siirtyy kuvan alareunaan, ja sivulle ilmestyy kartta, josta näkyy hänen työskentelyalueensa.

3. Kohtaus

Kuva siirtyy jälleen asiakkaaseen, aluksi palattuaan alkuperäistilaansa, jossa kaikki kolme ruutua ovat vierekkäin. Varsinainen haastattelu alkaa asiakkaasta musiikin siivittämänä ja hänen ruutunsa nousee jälleen kohti katsojaa. Sivulle ilmestyy jälkeen infolaatikko. Laatikoon ilmestyy sitä mukaa informaatiota, kun asiakas sitä suullisesti tuo julki.

Asiakas käsittelee aihetta omasta näkökulmastaan, kertoo siis yksinkertaisesti, miten heidän lastensuojelun avopalveluiden asiakkuutensa on alkanut. Sosiaalityöntekijä ja sosiaaliasiamies kommentoivat asiaa työntekijän näkökulmasta.

4. Kohtaus

Asiakas kertoo lisää avopalvelun palveluista ja kommentoi niitä palveluita joita itse käyttää. Sivulla olevaan infolaatikkoon kertyy listaa palveluista sitä mukaa kun niitä ilmenee. Koska avopalveluun liittyviä tukitoimia on niin paljon, ei niitä kaikkia dokumentissa ehditä syvällisesti käsittelemään. Kuitenkin visuaalisesti näkyviksi havainnoimalla ne jäävät paremmin katsojan mieleen infolaatikon kautta. Sosiaalityöntekijä ja sosiaaliasiamies kommentoivat jälleen työntekijän näkökulmasta luotettavasti ja ammattilaisena faktatiedon omaksuneena.

5. Kohtaus

Asiakas pohtii, paljonko lastensuojelun avopalvelun asiakkaita Suomessa on tällä hetkellä. Työntekijät vastaavat tähän kysymykseen ja asiakkaan reaktio täydentää kohtauksen kokonaisuutta.

Kuvituskuva sijoitetaan dokumentin puoliväliin pidempi pätkä, annetaan katsojalle aikaa pohtia kuulemaansa ja näkemäänsä. Musiikkia, unenomaisia kuvia lasten leikkimisestä, kuin katsottaisiin tilannetta usvan lävitse.

6. Kohtaus

Asiakas ja työntekijät kuvaavat lastensuojelun prosessia ja käyvät läpi tilannetta puolin ja toisin. Sosiaaliasiamies vastaa kysymykseen ristiriitatilanteista, sillä sosiaaliasiamies on puolueeton työntekijä avustamaan asiakasta hänen ongelmatilanteissaan. Näihin ongelmatilanteisiin saattavat kuulua tilanteet, joissa esimerkiksi asiakkaan ja työntekijän yhteistyö ei toimi tai asiakas tarvitsee enemmän tukea lastensuojelun prosesseihin. Tästä painavasta asiakkaan näkökulmasta päästään työntekijän näkökulmaan, jossa käydään läpi työntekijän omia resursseja sekä kunnan heille asettamia resursseja (raha, aika..).

7. Kohtaus

Kohtauksessa käsitellään, minkälaista apua avopalveluiden asiakas on saanut omaan tilanteeseensa. Työntekijät vahvistavat tätä kertomusta kertomalla faktatietoa virallisista asiakkaaseen kohdistuvista tukitoimista.

8. Kohtaus

Asiakas pohtii, mitä palveluita hän olisi voinut tarvita itselleen tai mitä hän toivoisi kaikkien avopalveluiden asiakkaiden olevan mahdollista käyttää. Työntekijät pohtivat samaa kysymystä sekä vastaavat kysymykseen, onko jotain palveluita leikattu pois tai lisätty palvelutarjontaan.

9. Kohtaus

Kuntien ulkopuolisten palveluiden tarjoaminen. Työntekijät kertovat, mitkä ovat yleisimpiä ostopalveluita ja mistä ne hankitaan.

10. Kohtaus

Palveluaukon määrittelyn purkaminen asiakkaan ja työntekijöiden näkökulmasta. Selvitetään mikä saattaisi olla tämän hetkinen palveluaukko ja kuinka sellainen syntyy?

11. Kohtaus

Haastateltavien omia mietteitä, terveisiä tai kommentteja. Voivat sopia myös johonkin muuhun kohtaukseen, jolloin kohtaus 11. on kokonaan tarpeeton.

12. Kohtaus

Kuvituskuva leikkivistä lapsista, lapset poistuvat leikkipaikalta. Musiikki alkaa ja kuva pimenee hiljalleen lopputekstejä varten.

Liite 5. Synopsis

Arjessa aukkoja lastensuojelun avohuollossa

Lastensuojelun avohuollon tavoitteena on tukea ja auttaa niin lasta, kuin koko perhettä. Tarkoituksena on ehkäistä ongelmien syntymistä tai estää ongelmien kärjistymisen. Yhteiskunta huutaa apua – avohuollon yli 60 000 tuhatta asiakasta tarvitsevat aukottoman järjestelmän. Kuka paikkaa aukot heidän arjestaan?

Jyväskylän ammattikorkeakoulun sosiaalialan ja viestinnän oppilaat toteuttavat opinnäytteenä noin puolen tunnin mittaisen dokumentin. Koko opinnäytteen aiheena on lastensuojelun avohuollon palveluaukkojen kartoittaminen. Opinnäytetyö toteutetaan valtakunnallisen ParasSos-tutkimusohjelman piirissä, joka seuraa kuntien sosiaalipalvelujen laatua ja muutoksia kunta- ja palvelurakennemuutuksen jälkeen. Tavoitteenamme onkin kartoittaa tietoa lastensuojelun avopalveluiden tilasta, ja tarkemmin paljastaa siihen jäävät aukot ja haasteet.

Dokumentissa haastatellaan lastensuojelun työntekijöitä, sillä heillä on parhain näkemys siitä mitä palveluihin kuuluu ja mitä niistä uupuu. Myös työntekijän subjektiivinen näkökulma on dokumentissa olennainen. Mahdollisuuksien mukaan sisällytämme dokumenttiin lastensuojelun avohuollon asiakkaan haastattelun. Tämä tuo esiin inhimillisen puolen, antaa esimerkin sekä luo äänen avopalvelujen käyttäjälle.

Dokumenttiin sisällytetään perustietoa lastensuojelusta ja sen tarjoamista avopalveluista. Tyyliiltään dokumentti on yhteiskunnallinen, tarkasteleva ja tutkiskeleva. Rytmillä on rauhallinen, ja kuvituskuvalle luodaan katsojalle hengähdystaukoja tiiviin informaation keskellä. Se on selkeä tietopaketti jo asiaan tutustuneille, mutta sopii myös muille asiasta kiinnostuneille.

Liite 6. Treatment

Arjessa aukkoja lastensuojelun avopalveluissa

Lastensuojelun avohuollon tavoitteena on tukea ja auttaa niin lasta, kuin koko perhettä. Tarkoituksena on ehkäistä ongelmien syntymistä tai estää ongelmien kärjistymisen. Yhteiskunta huutaa apua – avohuollon yli 60 000 tuhatta asiakasta tarvitsevat aukottoman järjestelmän. Kuka paikkaa aukot heidän arjestaan?

Jyväskylän ammattikorkeakoulun oppilaat Heidi Ruotanen (medianomi) ja Johanna Masalin (sosionomi) toteuttavat opinnäytteenä kirjallisen kartoituksen lastensuojelun avopalveluiden aukoista, josta tehdään videoitava dokumentti. Tavoitteena on kerätä tietoa lastensuojelun avopalveluiden tilasta, ja paljastaa siihen jäävät aukot ja haasteet sekä pohtia kehityskohtien mahdollisuuksia.

Toimeksiantaja on valtakunnallinen ParasSos-tutkimusohjelma, joka seuraa kuntien sosiaalipalvelujen laatua ja muutoksia kunta- ja palvelurakennemuutoksen jälkeen. **Dokumentin pääosassa** ovat lastensuojelun työntekijät, sillä heiltä löytyy paras tietopohja ja subjektiivinen näkemys vallitsevasta tilasta lastensuojelun avohuollossa. Mahdollisuuksien mukaan sisällytämme dokumenttiin asiakkaan haastattelun. Tämä tuo esiin inhimillisen puolen, antaa esimerkin sekä luo äänen avopalvelujen käyttäjälle. Dokumenttiin sisällytetään perustietoa lastensuojelusta ja avopalveluista.

Tyyliltään dokumentti on rauhallinen ja selkeä tietopaketti jo asiaan tutustuneille, mutta sopii myös vasta asiaan tutustuville. Dokumentti ottaa pohdiskelevan otteen katsojiin, jolloin omille ajatuksille pyritään jättämään tilaa.

Rakenne videossa tulee olemaan kaksijakoinen – materiaalia kuvataan maaseutukunnassa Pihtiputaalla ja kaupungissa Jyväskylässä. Näin saadaan aikaan kontrasti miljööön ja asiasisällön välille. Yksi mielenkiintoisimpia tavoitteita avopalveluiden aukkojen kartoituksessa tulee olemaan mahdollisten kunnallisten palveluiden eriarvoisuus. Pihtiputaan ja Jyväskylän työntekijät kuitenkin kommentoivat teemoittain aihe-alueita, eikä heitä eritellä omiin lokeroihinsa kuntien kautta.

Työryhmään kuuluu kaksi ammattikorkeakoulun opiskelijaa. Koska dokumentti on osa opinnäytteen suorittamista, sisällytetään tekoprosessiin mahdollisimman vähän ulkopuolisia tekijöitä. Kumpikin opiskelija on kiinnostunut yhteiskunnallisista teemoista. Johanna Masalinin näkemykset täydentävät dokumentinteko-prosessia tulevan sosiaalialan ammattilaisen näkökulmasta. Pitkälti hänen näkemyksiinsä tulevana ammattilaisena perustuu se, millainen dokumentti tulee olemaan tyyllillisesti ja millaista informaatiota se pitää sisällään. Tuotannollinen prosessi (kuvaus, editointi ja muu jälkituotanto) jää yleisesti Heidi Ruotaselle, joka on viestinnän koulutusohjelmassa opiskellut av-tuotantoa yhtenä pääaineenaan.

Dokumentin tekijänoikeudet jäävät tekijöille, ja sopimuksen nojalla ParasSos on tämän vahvistanut. Sisältö tulee olemaan julkista ja opiskelijoiden käytettävissä.